

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Katedra veřejné správy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vývoj veřejné správy v letech 1918-1945 se zaměřením na město Mladá Boleslav

Předkládá: Bc. Miroslav Peltram
Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.

Prohlášení

Prohláším, že jsem diplomovou práci na téma *Švývoj ve veřejné správě v letech 1918-1945* se zaměřením na *ministrů veřejné správy* zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal zpravidla pro veřejnou práci obvyklým.

Pod kování

Tímto bych rád pod koval vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Luká-ovi Vale-ovi, Ph.D. a hlavně také JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod	5
1 Základní pojmy	6
2 Veřejná správa v letech 1918 až 1938.....	7
2.1 Nástin historických událostí.....	7
2.1.1 Politický vývoj v letech 1918 a 1919.....	9
2.1.2 Politický vývoj v letech 1920-1929	13
2.1.3 Politický vývoj v letech 1930-1938	16
2.2 Vývoj správy v letech 1918 až 1938.....	19
2.2.1 Veřejná správa v době první republiky	19
2.2.2 Samospráva v době první republiky.....	21
2.2.3 Soudnictví v době první republiky.....	22
2.2.4 Zemědělství.....	25
2.2.5 Ústavní správa	26
3 Veřejná správa v letech 1938 až 1945.....	28
3.1 Politický vývoj v letech 1938-1939, období tzv. Druhé republiky.....	28
3.2 Politický vývoj v době Protektorátu Čechy a Moravy.....	32
3.3 Vývoj správy v letech 1938-1945.....	36
3.3.1 Vývoj správy v době tzv. druhé republiky	36
3.3.2 Vývoj správy v době Protektorátu Čechy a Moravy.....	38
4 Charakteristika fungování veřejné správy na území města Mladá Boleslav v období od roku 1918 do roku 1945	44
4.1 Nástin vývoje oblasti území města Mladá Boleslav	44
4.2 Vývoj veřejné správy v letech 1918 do roku 1945.....	46
4.2.1 Vývoj správy v době první republiky	46
4.2.2 Vývoj správy v době Protektorátu Čechy a Moravy	51
Závěr.....	53
Resumé.....	55
Seznam použité literatury.....	56

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolil oblast Moravicko-slezská, neboť k této oblasti mám blízký vztah.

V mé diplomové práci se budu zabývat vývojem veřejné správy v období od roku 1918 do roku 1945 z pohledu moravicko-slezského území.

V první části své práce se zaměřím na období od vyhlášení samostatné československé republiky, tedy od roku 1918, do roku 1938. V této části uvádím politický pohled vývoje uvedené doby a následný vývoj veřejné správy.

Druhá část práce se bude týkat období tzv. Druhé republiky a období trvání Protektorátu Čechy a Moravy, tedy let 1938-1945. Tato část práce popisuje jednak nástup historických událostí, ale také vývoj veřejné správy v tomto období.

Třetí část práce cílí na charakteristiku veřejné správy a politického dění v moravicko-slezském území v období od roku 1918 do konce druhé světové války, tedy do roku 1945.

1 Základní pojmy

Státní správa představuje správu ve veřejnou, kterou stát vykonává přímo pomocí správních úřadů nebo zprostředkován jinými subjekty (veřejní správní územní celky a kraje). Na tyto jiné subjekty přenesla část výkonné správy.

Ve veřejná správa představuje soubor institucí, které zajišťují obstarávání úkolů. Úkolem veřejné správy je ochrana veřejného pořádku a zajištění bezpečnosti, obrana státu, provádění hospodářské politiky státu, přijímání závazných předpisů právních, trestání преступků, rozhodování o individuálních povinnostech fyzických osob, péče v oblasti sociální, ve sféře zdravotnictví, školství a kultury, zajištění vzdělání a výzkumu, ochrana životního prostředí, zabezpečování dopravy. Veřejná správa nabývá na významu od 16. století. Souvisí s rozvojem výrobních sil, a to souvisí s politickým vývojem. Vrchol veřejné správy je v době tereziánské a josefínské. Před rokem 1620 zaznamenáváme nástup produkce úředních písemností.

Samospráva je formou veřejné správy. Její podstata spočívá v tom, že si úředníci nebo jinak organizované společenství lidí rozhoduje samostatně. Rozhoduje prostřednictvím volených lidí (zastupitelstvo). Působí na základě právního zákonného rámce, podléhá státnímu dohledu.

Dějiny správy představují historický vývoj úřadů a institucí veřejné správy, zkoumají jejich úlohu z hlediska správního, hospodářského atd. Znalost dějin správy je nezbytná pro archiváře, historiky (lépe porozumí dějiněmu vývoji). Vývoj správy je těsně propojen s politickými, ekonomickými a právními podmínkami, vývojem státu a sociálními podmínkami. Charakter státní moci je výslednicí sociálního vývoje a zůstává v platnosti, dokud sociální změny nepřerostou ve změnu. Je potřeba znát i historický vývoj dějin správy a historie.

2 Veřejná správa v letech 1918 až 1938

2.1 Nástin historických událostí

Pro pochopení vývoje veřejné správy v letech 1918 až 1945 je důležité nastínit události vztahující se k době před vznikem samostatné republiky, nebo ještě v době první světové války došlo k událostem, které měly vliv na formování veřejné správy a na pozdější demokratický režim.

Jednou z těchto významných událostí bylo ustanovení ilegálního Národního výboru v roce 1916. Jednalo se o seskupení českých poslanců se zájmem o českou národní vládu. Národní výbor se následně v červenci roku 1918 transformoval do Národního výboru československého (NV), jako nejvyššího československého orgánu. Tento výbor byl složen na základě politického klíče z roku 1911 a představoval stínovou vládu. Předsedou tohoto výboru se stal Karel Kramář. 15. října 1918 byla osvobozena Praha a souso 14. října ohlásil Beneš, že již 26. září byla ustanovena Prozatímní československá vláda v čele s Masarykem.¹

Jakmile byla ustanovena Prozatímní československá vláda, došlo k vydání Washingtonské deklarace ze dne 17. 10. 1918. Washingtonská deklarace je považována za vyvrchol zahraničního odboje. Autorem deklarace je T. G. Masaryk. Deklarace je považována za svolání nezávislosti československého národa. Deklarace byla vstoupila prezident USA W. Wilsona, ve které americký prezident vyzýval monarchii, aby umožnila národu realizaci práva na sebeurčení. Obsahuje popis, jak by měl vypadat demokratický základ republiky a její státní zřízení.

Dalším neméně důležitým mezníkem je ze dne 16. 10. 1918 Manifest Karla I., ve kterém císař připravuje národy mocnářství k přípravě na budoucí federalizaci monarchie. Manifest posloužil členům Národního výboru československého k jejich odcestování do Vídně, kde se uskutečnila schůzka s T. G. Masarykem. Na tomto setkání došlo k ujasnění podoby státního zřízení a hlavy státu nově vznikající republiky. Manifest Karla I. následovala dne 27. 10. 1918 Andrassyho nota, nota ministra zahraničí Gyuly Andrassyho, která byla směřována k vládě USA. Notou byly Rakousko-Uherskou monarchií přijaty mírové podmínky a byl učiněn slib uzavření separátního míru. Neobsahuje však žádnou zmínku

¹ KÁRNÍK, Z. České země a první republiky (1918-1938) I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Libri, 2003. s. 17633

ohledn možnostmi jednotlivých územních celků monarchie vyúflít práva na sebeur ení. Zn ní nóty bylo uve ejn no v Praze dne 28. 10. 1918 v dopoledních hodinách. Národ její zn ní pon kud nep esn , ba dokonce myln , pochopil jako zánik Rakousko ó Uherské monarchie. Na základ mylného výkladu Andrásyho nóty za ali tzv. Muffi 28. íjna p ebírat státní orgány. Jednalo se o leny Národního výboru eskoslovenského, kte í neodcestovali na fenevská jednání, a to o Aloise Ra-ína, Antonína Tšehlu, Franti-ka Soukupa, Ji ího St íbrného a Vavro Tšobára. Prvním významným p evzatým ú adem, byl Obilní ústav a posléze místodrfitelství, aby se zabránilo odvozu obilí na frontu. Jakmile do-lo k svolání vzniku samostatné eskoslovenské republiky, zasedl ve ve erních hodinách dne 28. 10. 1918 Národní výbor eskoslovenský. Na tomto zasedání do-lo ke schválení zákona o vzniku eskoslovenska, který pozd ji vy-el jako zákon . 11/1918 Sb. a Provolání Národního výboru eskoslovenského k obyvatelstvu. Z hlediska d jin správy je na zákonu . 11/1918 Sb. nejd leflit j-í jeho tzv. recep ní ustanovení, kterým je p evzata správa a samospráva monarchie tak, jak se nachází ke dni 28. 10. 1918.

Vznik nového eskoslovenského státu nebyl od po átku jednoduchý. Sou asn se vznikem samostatné republiky do-lo b hem íjna a listopadu roku 1918 ke vzniku n meckých zemí, a to provincií Sudetenland v severovýchodních echách, Deutschböhmen v severozápadních a severních echách, Böhmerwaldgau v jifních echách, a Deutschsüdmähren na jifní Morav , které se pokou-ely vyhlásit nezávislost na eskoslovensku a p ipojit se k N mecku i Rakousku. Tyto snahy byly potla eny je-t b hem prosince téhofl roku.

Den 30. íjen 1918 byl záv re ným dnem praflského p evratu a sou asn dnem vyhlá-ení tzv. Martinské deklarace, vzniklé ze shromáfd ní v Tur ianském sv. Martinu. Prost ednictvím této deklarace vyslovil slovenský národ souhlas s ideou jednotného eskoslovenského národa. Deklarace vznikla v dob , kdy uherská cenzura tajila informace o vzniku eskoslovenské republiky, takže signatá i deklarace je-t nem li tu-ení, fle jifl republika existuje. I p es prohlá-ení jednotného národa ech a Slovák bylo nutné slovenské území v pr b hu let 1918 a 1919 dobýt vojensky formou faktického vále ného konfliktu s Ma arskou republikou.

Nejenfle Martinská deklarace p ipojila Slovensko k eským zemím, ale také ustanovila Slovenskou národní radu, slofenou z dvaceti len . Slovenská národní rada p edstavovala výkonný orgán, v jejímfl ele stanul Matú-Dula.

Dalším důležitou událostí byla Pařížská mírová konference, zahájená 18. ledna 1919 a s několika přestávkami trvající až do 21. ledna roku 1920. Nově vzniklý stát reprezentovala na konferenci osobnost Edvarda Beneše. Beneš mimo jiné předložil na konferenci Nótou o národnostním režimu v československé republice, která prezentovala myšlenku nově vzniklé republiky, a to že se zamýšlí vybudovat organizaci státu na principu národních práv a zásad uplatňovaných v ústavu Německé republiky.² V průběhu jednání se také určily hranice nové československé republiky, a to jednotlivými smlouvami:

- a) Versailleská smlouva z 28. 6. 1919 stanovila hranici mezi československem a Německem.
- b) Saint-Germainská smlouva z 10. 9. 1919 určila hranici mezi československem a Rakouskem.
- c) Hranice s Maďarskem byla určena Trianonskou smlouvou ze dne 4. 6. 1920.
- d) Rada vyslanců dne 28. 7. 1920 rozhodla o území Těšínska, Oravy a Spíše.
- e) Sèvreská smlouva ze dne 10. 8. 1920 měla stanovit definitivní celkovou podobu hranice československa, avšak k její ratifikaci nedošlo.

2.1.1 Politický vývoj v letech 1918 a 1919

Je důležité si uvědomit, že přípravu na vznik samostatného státu začaly probíhat již v dubnu roku 1918. Tehdy se začal formovat politický a hospodářský program, který měl být uveden v život v nově vzniklém státě. Tento program připravili členové tzv. přípravného výboru. Jednalo se o B. Fantu, F. Pantůška, K. Kramáře, J. Preisse, A. Rašína, V. Pospíšila, J. Schreineru a P. Šamala. Výše zmíněné osobnosti se zasloužili o přípravu hospodářského zákona, jehož autorem byl J. Preiss, a zákona o prozatímní vládě české, jehož autorem byl F. Pantůšek. Zákon o prozatímní vládě je považován za období základní ústavní listiny.

Jako první zákon republiky byl přijat zákon č. 11/1918 Sb. o zřízení samostatného státu československého neboli recepční norma. Autorem tohoto zákona byl A. Rašín. Prostednictvím tohoto zákona byl přejat do československého práva neboli recipován,

² SLÁDEK, M. Německých. s. 37.

dosavadní rakousko-uherský právní a správní řád. Zákon jasně stanovil, že prozatím zůstala zachována dosavadní organizace správy a vedení země, včetně všech již platných zákonů. Recepční norma byla přijata Národním výborem v Praze dne 28.10.1918.

Národní výbor v Praze byl prostřednictvím recepční normy ustanoven jako ústřední orgán k prosazování zákonodárné a výkonné moci. Jeho činnost byla ukončena ke dni 14.11.1918. Šestě národních výborů stálo před tím, než se jim podařilo vstoupit v povolení jako šesti 28. října, a kterými byli Antonín Dvořák, Alois Rašín, František Soukup, Jiří Stříbrný a slovenský politik Vavro Šrobár.³ Národnímu výboru byly postupně podřízeny všechny instituce.

Národní výbor byl řízen předsednictvem, které stálo v pozici dočasné československé vlády. Plénum Národního výboru bylo ustanoveno jako zákonodárný orgán.

Výboj správy na územích Moravy a ve Slezské Ostravě byl podobný.

Součástí se vznikem národních výborů začaly vznikat okresní a místní národní výbory, a národní rady. V listopadu roku 1918 se v českých zemích evidovalo již celkem 286 okresních národních výborů, jejichž pravomoc byla stanovena pokynem Národního výboru.

Za dobu trvání Národního výboru bylo vytvořeno celkem sedmáct dekretů. Dekrety měly mimo jiné také usnadnit uskutečnění plánované pozemkové reformy.

Poslední zasedání Národního výboru v Praze se uskutečnilo dne 13.11.1918. Během tohoto zasedání došlo ke změně Národního výboru v Praze na Prozatímní národní shromáždění. Prvním počinem Prozatímního národního shromáždění bylo vyhlášení zákona č. 37/1918 Sb., známého jako Prozatímní ústava, která navazovala na recepční zákon. Prozatímní ústava byla vyhlášena pouze na přechodnou dobu.

Struktura a principy nově vzniklé republiky byly nadále upravovány nově vyhlášenými zákony. Jednalo se o zákon č. 3/2018 Sb., prostřednictvím kterého došlo ke zřízení Nejvyššího správního soudu, a zákon č. 38/1918 Sb., kterým byl ustanoven správní zemský výbor. Na zemský výbor přešly pravomoci zemské správní komise.

Prozatímní národní shromáždění lze chápat jako předchůdce budoucího parlamentu. Nová vláda byla jednomyslně schválena na první schůzi Prozatímního národního shromáždění

³ OLIVOVÁ, V. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000. s. 66

dne 14.11.1918. Do čela vlády byl ustanoven ministerský předseda Karel Kramář. Členy nové vlády se stali členové exilové vlády, tedy jako ministr zahraničních věcí byl ustanoven Eduard Beneš, jako ministr vojenských věcí Milan R. Štefánik, jako ministr národní obrany Václav Klofáč, jako ministr zemědělství Karel Prácheň, jako ministr financí Alois Rašín, jako ministr veřejných prací František Staněk, jako ministr spravedlnosti František Soukup, jako ministr školství a národní osvěty Gustav Habrman, jako ministr obchodu Adolf Stránský, jako ministr pošt a telegrafů Jiří Stříbrný, jako ministr zdravotnictví a lidové výchovy Vavro Třobár, jako ministr vnitra Antonín Švehla, jako ministr vlivu lidu Bohuslav Vrbenský, jako ministr sociální péče Lev Winter a jako ministr železnic Isidor Zahradník. Během této první schůzky byl zvolen prvním prezidentem nově vzniklé československé republiky T. G. Masaryk. T. G. Masaryk nebyl přítomen tohoto shromáždění.

První vláda byla nazývána vládou venárodní koalice, protože se na její činnosti podílely všechny české politické strany.

Prezident republiky měl v počátcích značně omezené pravomoci, resp. pouze v pozici reprezentace. Tuto skutečnost se T. G. Masaryk pokoušel změnit hned od počátku svého zvolení do funkce, pokoušel se o rozšíření kompetencí prezidenta. K tomuto rozšíření došlo ať prostřednictvím novely ústavy ze dne 23.5.1919.

Jako nejdůležitější změnu máme považovat provedení pravomoci jmenovat vládu a uvádět jednotlivé ministry do jejich ministerstev. Tato novela přivedla na prezidenta také pravomoc rozpouštět vládu, a v případě potřeby jí předsedat. Tyto změny vytvořily z prezidenta republiky skutečnou hlavu státu.

Po zrušení národních výborů, byla správa státu převezena do pravomoci bývalých okresních hejtmanství. Struktura samosprávy zůstala byla tvořena zemskými správními výbory, okresním a obecním zastupitelstvem, jejichž pravomocí bylo volit starosty a členy rady. V pravomoci obecních zastupitelstev zůstalo právo volit obecní rady a starosty. Jelikož tato struktura byla převzata z dob monarchie, ne zcela vyhovovala představě správy nové republiky.

Dá se předpokládat, že z výše uvedeného důvodu byly na den 15. června 1919 narychlo připraveny historicky první volby do obecních zastupitelstev v nově vzniklé republice.

Volební řád, který byl přijat ve Sbírce zákonů pod č. 75 ze 7. února roku 1919, prezentoval záměr vlády zavést demokratické principy, což podložila vláda umocněním volebního práva všem občanům bez ohledu na stav a národnost a poprvé v historii bylo dáno právo volby také ženám. Volby se uskutečnily pouze na území Česka, nikoli na území Slovenska, nebo jeho území bylo ještě v této době okupováno Rudou armádou.

Vítězem prvních voleb se stala československá sociálně demokratická strana lidnická. Na základě výsledků voleb se stal novým premiérem Vlastimil Tusar.

Dne 7. února 1919 došlo nejen k přijetí nového volebního řádu, ale také k přijetí novely obecního zřízení v podobě novely č. 76/1919 Sb., která ustanovovala obecní zastupitelstvo jako hlavní orgán obce. Obecní zastupitelstvo mělo být voleno přímou volbou na základě všeobecného hlasovacího práva. Na obecní zastupitelstvo měly přejít pravomoci obecního výboru. Ze svých členů volilo obecní zastupitelstvo obecní radu jako usnášející usnášeschopný orgán.

Obecní úřad byl zřízen prostudnictvím novely č. 76/1919 Sb. Další novelou prošel obecní zákon až v roce 1933.

Dalším bodem úpravy ve správě republiky byly pozemkové reformy, k nimž došlo v průběhu roku 1919 prostudnictvím zákonů, jako byl například záborový zákon a přílohový zákon.

Záborový zákon byl dne 16.4.1919 vyhlášen pod číslem 215/1919 Sb. Dle slov F. Peroutky byl tento zákon vytvořen jako šlápek sociální demokracii, která nechtěla sáhat na shodu o podrobnostech pozemkové reformy, ale chtěla přijmout alespoň rámcový zákon, deklarující budoucí vyvlastnění.⁴

Tento zákon mimo jiné stanovoval, že samotný zábor měl být realizován na úkor majitelů půdy bez finanční náhrady.

Záborový zákon byl později doplněn dalšími zákony, jakým byl například přílohový zákon, který byl vyhlášen dne 30.1.1920. Přílohovým zákonem byly stanoveny pravidla, dle kterých mohla být zabraná půda přidělena. Ve většině případů byla zabraná půda přidělena rolníkům ze střední vrstvy.

⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Budování státu. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 2 sv. s. 544

Na správné provedení pozemkové reformy dohlížel nov vzniklý speciální ú ad, kterým byl ú ad pozemkový. Pozemkové reformy posílily postavení st ední venkovské vrstvy.

Vedle jífl zmi ované realizace pozemkové reformy a reformy struktur správy, byla p ípravována také nová a kone ná podoba ústavy. P ípravou nové ústavy bylo pov eno ministerstvo vnitra v ele s Ji ím Hoetzelem. Hoetzel p ípravil návrh ústavy, který p edloflil ústavnímu výboru v nep íjatelné podob a bylo tedy nutné návrh p epracovat. Toto se stalo úkolem nov vzniklého speciálního podvýboru.

Nový návrh ústavy byl podvýborem p edloflen k projednání dne 8.1.1920 a dne 29.2.1920 byl tento návrh p íjat v podob zákona . 121/1920 Sb. Sou asn s novou ústavou do-lo k p íjetí zákona . 123/1920 Sb., kterým byl p íjat nový volební ád do Polanecké sn movny, a zákona . . 124/1920 Sb., kterým bylo stanoveno sloflení a pravomoci Senátu.

P íjetí nové ústavy znamenalo dokon ení procesu ukotvení parlamentarismu a demokratických princip .

2.1.2 Politický vývoj v letech 1920-1929

Dle nov p íjatého zákona . 123/1920 Sb. se dne 18. 4. 1920 uskute nily první parlamentní volby. Jako vít znou z t chto voleb vze-la sociáln demokratická strana. D sledkem t chto voleb byl vznikl nové vlády, a to v kv tnu roku 1920. nová vláda byla postavena na spolupráci dvou stran, a to strany sociáln demokratické a strany agrární. Do ela nové vlády byl zvolen op t V. Tusar.

Nová vláda v-ak nem la dlouhého trvání, nebo dne 14.9.1920 podala demisi. Prezident republiky poté následn 15.9.1920 jmenoval ú ednickou vládu sestavenou z odborník . Do ela ú ednické vlády byl zvolen Jan erný. Cílem této vlády bylo vytvo it vládu tzv. pevné ruky. Svého cíle cht la dosáhnout prost ednictvím upevn ní pozice policie, etnictva, vojska a také zesílením cenzury.

	Typ	Doba trvání	Předseda	Zastoupené strany
1.	všennárodní	11/1918 – 7/1919	Karel Kramář	ČSND, ČSS, agr., ČSDSD, ČSL, slov. klub
2.	rudozelená	7/1919 – 5/1920	Vlastimil Tusar	ČSDSD, ČSS, agr., slov. klub
3.	rudozelená	5/1920 – 9/1920	Vlastimil Tusar	ČSDSD, ČSS, agr., slov. klub
4.	úřednická	9/1920 – 9/1921	Jan Černý	podpora stran všennárodní koalice
5.	všennárodní	9/1920 – 10/1922	Edvard Beneš	ČSS, ČSDSD, agr., ČSND, ČSL
6.	všennárodní	10/1922 – 12/1925	Antonín Švehla	agr., ČSDSD, ČSS, ČSND, ČSL
7.	všennárodní	12/1925 – 3/1926	Antonín Švehla	agr., ČSDSD, ČSS, ČSND, ČSL
8.	úřednická	3/1926 – 10/1926	Jan Černý	podpora občanských stran
9.	občanská	10/1926 – 2/1929	Antonín Švehla	agr., ČSL, živn., BdL, něm. kř. soc., HSLS (od 1/1927), ČSND (od 4/1928)

Obrázek 1 Přehled vlád První republiky v letech 1918 až 1928 (Zdroj: BALÍK, S. Politický systém českých zemí 1848-1989. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, mezinárodní politologický ústav, 2007, str. 60,61)

Úřednická vláda stála na podpoře tzv. Ptky, která sdružovala zástupce pti hlavních českých politických stran. Jednalo se o A. Tmehlu, A. Raína, R. Bechyn, J. Stíbrného a J. Tmámka. Vele uskupení ptky stál sám prezident republiky. Jednalo se o uskupení všennárodní koalice, prost ednictvím které došlo ke spojení všech skupin českého politického spektra. Postupem času p stal Parlament pravidelně zasedat a začal pouze přijímat návrhy předkládané uskupením Ptky.

Úřednická vláda se snažila stabilizovat politický a hospodářský vývoj státu, a za tímto účelem pracovala na mnoha zákonech. V době p sobení úřednické vlády docházelo ze strany komunistického hnutí k převratům, které byly vždy potlačeny. Tyto snahy komunistické strany měly dleflitý výsledek spoívající ve vyhlášení zákonů oslabujících politický vliv práce komunistické strany. Jednalo se například o zákon proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

Dalším cílem úřednické vlády byl rozvoj poválečné ekonomiky. Tohoto cíle se snažila úřednická vláda dosáhnout prost ednictvím uvolnění soukromého podnikání. V době p sobení úřednické vlády došlo také například k zavedení tzv. stabilizačního programu, který mimo jiné zaváděl osmihodinovou pracovní dobu.

Úřednická vláda na podzim roku 1921 odstoupila, nebo došlo k dokončení stabilizačního programu a tím ke splnění stanoveného cíle.

Ke jmenování nové vlády došlo dne 26. září 1921. Do čela této nové vlády se postavil Eduard Beneš, do té doby ministerský předseda. Tato nová vláda je označována jako tzv. Benešova vláda a propojila úřednickou a parlamentní vládu, nebo jejími členy se stali jednak odborníci a jednak zástupci politických stran. Seskupení Půtky se stala na politické scéně, i když E. Beneš s jejím dalším vlivem na vládu nepočítal, nebochtěl prosazovat svou vlastní politiku. Benešova vláda podala demisi v říjnu roku 1922.

V čele nově ustanovené vlády stál předseda agrární strany, A. Tůma. Svým složením se tato vláda nelišila od složení vládní koalice.

I přes omezení komunistických aktivit a odrážení jejich snah o převrat, uskutečnil v roce 1923 komunistický úředník úspěšný atentát na ministra financí Aloise Rašína. Tento čin vedl vládní strany k vydání nového zákona, a to zákona na ochranu republiky, který byl přijat v březnu roku 1923.

K novým parlamentním volbám došlo až v roce 1925. Vítězství voleb se stalo opět agrární strana. Druhou vítěznou stranou se však stala komunistická strana. Druhá Tůmova vláda byla ustanovena pouze dočasně a jen na krátkou dobu. V březnu téhož roku došlo k ustavení nové vlády, a to vlády Jana Černého.

Tato doba je ve znamení neshod mezi jednotlivými politickými stranami. Tyto neshody vedly k vytvoření nové politické struktury, která byla postavena na politické spolupráci bez ohledu na národnost. Tento systém spolupráce je označován za pluralitní demokracii. Politická struktura byla ovlivněna neshodami napříč politickými stranami, a v důsledku toho došlo ke zformování těchto politických proudů. Jednalo se o krajně pravicový proud, krajně levicový a proud střední.

Krajně pravicový proud byl reprezentován národním stranami, které byly pod vlivem fašistického modelu. Tyto strany vystupovaly jako opozice k parlamentní demokracii.

Krajně levicový proud tvořilo komunistické hnutí, které striktně odmítalo přijmout existenci československého kapitalistického státu.

Střední proud byl postaven na spolupráci stran. Cílem tohoto proudu bylo upevnění a podpora pluralitní parlamentní demokracie.

erného vláda p sobila afl do podzimu roku 1926, kdy pod vlnem politické krize podala demisi, a došlo ke jmenování nové vlády, označované jako panská koalice.

Došla panské koalice byl opět jmenován A. Těhla. Za doby p sobení této vlády došlo v roce 1927 k přijetí tzv. stabilizačních opatření, např. daňová reforma nebo upevnění státní správy.

2.1.3 Politický vývoj v letech 1930-1938

Následující roky se jifi nesly v duchu krize a krok směřujících k druhé světové válce. Dne 30. 1. 1933 se dostal v Německu k moci Hitler, a to nejen v důsledku hospodářské krize.

V Československu trval stav politických bojů, díky kterým se ocitl stát v hluboké krizi. I když v říjnu roku 1929 došlo k předčasným volbám do parlamentu, opět z těchto voleb vzešla jako vítěz agrární strana. Tyto volby přinesly nové rozložení sil ve vládě, což vedlo k vytvoření nové republikánské tzv. široké koalice. Došla této koalice byl ustanoven František Udrfal, který nahradil A. Těhlu nejen ve vedení agrární strany, ale také ve vedení vlády.

Široká koalice byla uvedena v život v době poúnající hospodářské krize, tudíž musela přistoupit k řešení problému spojených s krizí. Jako hlavní nástroj pro řešení krize použila nová vláda tzv. gentský systém, který měl zvýšit podporu v nezaměstnanosti dělníků, kteří byli organizováni v odborech. Udrfalova vláda podala v říjnu roku 1932 demisi.

Došla nové vlády byl jmenován člen československé republikánské strany, Jan Malypetr. Vznikla tak tzv. malypetrova vláda., která se snažila poukázat na kritiku předchozí vlády a prezentovala se jako systematická vláda. Vláda se snažila prosadit své pojetí zmírnění hospodářské krize, a to prostřednictvím zákona umožňujícího zasahovat státu do ekonomického procesu a tím také sociální politiku. Tento zákon byl nakonec přijat v roce 1933 a výsledkem jeho přijetí byla devalvace československé koruny.

S cílem zabránit znefunknění pluralitní demokracie a demokracii ochránit, přijala vláda dne 10.7.1933 zákon, kterým omezila svobodu tisku. Dalším krokem vlády k ochraně

demokracie bylo přijetí zákona č. 147/1933 Sb., o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a zákon č. 201/1933 Sb., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran. Vyhlášením výše uvedených zákonů došlo k trestnímu stíhání čtyř poslanců hlásících se k nacistickému hnutí a k potlačování nacistických demonstrací. Vrcholem přijetí těchto zákonů bylo zahájení procesu směřujícího k potlačování protistátních organizací, zvláště organizací sympatizujících s nacistickým hnutím, jako byla například NSDAP a Hitlerjugend.

Malypetrova vláda ukončila své působení ihned po vyhlášení zákona o devalvaci koruny.

Rok 1935 se nesl ve znamení změn na politické scéně, kde hlavní slovo převzalo nově vzniklé uskupení označované jako Národní sjednocení. Toto uskupení spojovalo ve své podstatě československé demokratické skupiny a skupiny, které byly orientovány profašisticky a nacionalisticky. V čele tohoto uskupení stál Karel Kramář.

Cílem Národního sjednocení bylo prosadit změnu ve vedení zahraniční politiky.

Tyto změny v politice umožnily vznik nové, tentokrát německé, politické strany, známé pod označením Sudetendeutsche, do jejího čela byl postaven Konrad Henlein. K. Henlein byl znám svým radikálním postojem vůči demokratickým stranám a demokracii a snahou stát se jedinou osobností zastupující německou menšinu v republice.

Henleinovy snahy vyvrcholily vítězstvím jeho nové politické strany, Sudetendeutsche Partei, v nových parlamentních volbách uskutečněných v květnu roku 1935. I přesto, že Sudetendeutsche Partei vyšla jako vítězná strana z těchto voleb, nebyl Henlein zvolen do čela nové vlády a ani strana Sudetendeutsche Partei nebyla součástí této vlády. V červnu roku 1935 byl do čela nové vlády jmenován opět J. Malypetr.

Malypetrova vláda však neměla dlouhého trvání a dne 5. 11. 1935 v důsledku nepříznivého vnitropolitického vývoje padla. Následně byla vytvořena nová vláda, v jejím čele stál Milan Hodža. Henlein zamýšlel využít Hodžu a získat místo ve vládě.

Tyto snahy by vedly ke zničení demokracie jako takové ve státě, čemuž se pokoušely zabránit demokratické strany, a to tím, že se pokoušely obsadit tu nejvýznamnější pozici, pozici prezidenta, nebo dosavadní prezident T. G. Masaryk dne 14.12.1935 abdikoval. Sám Masaryk však vnímal současný stav politiky a vzrůstající vliv Henleinovy strany, a pokusil se prostřednictvím svého doporučení Edvarda Beneše jako svého nástupce v roli prezidenta,

zabránit vstupu Henleinovy strany do politiky. K volbě nového prezidenta došlo dne 18.12.1935.

Beneš stejně jako T. G. Masaryk měl za cíl ochránit a upevnit demokratické základy státu. K dosažení tohoto cíle mu měla pomoci nově zřízená Nejvyšší rada obrany státu. Členy této rady byli hlavní ministři a zástupci stran, ze kterých byla složena vláda. Prvním krokem této rady byla reorganizace ministerstva národní obrany. Došlo mimo jiné ke stanovení kompetencí nejvyšších vojenských orgánů a k ustanovení zemských velitelství a sborů.

V důsledku silící německé menšiny v pohraničí a v důsledku politických změn v sousedním Německu, přistoupil E. Beneš k zahájení budování pohraničního opevnění.

Stejně jako T. G. Masaryk, také E. Beneš spatřoval v Henleinovské straně hrozbu a chtěl omezit její vliv. Proto přistoupil k podpoře protihitlerovské opozice.

I přes veškeré snahy o ochranu demokratické republiky, Německo stále sílilo svým tlakem na československou republiku. K tomu vyuffilo Německo nacistické síly v republice a vytvořilo z Henleinovy strany odloučenou stranou Hitlerovy nacistické strany.

Vrcholem nacistického snažení byl 12.9.1938, kdy na sjezdu v Norimberku Hitler zaútočil ve svém svolání proti československu.

E. Beneš nenechal toto svolání bez odezvy a vyhlásil stanné právo. Následně dne 16.9.1938 zakázal Sudetendeutsche Partei její činnost. Kroky E. Beneše však vyvolaly nesouhlas ze strany Velké Británie a Francie. Obě země předsložili Benešovi a československé vládě ultimátum, aby republika podstoupila Německu území nárokováná Hitlerem. Svě kroky obě země zdůvodňovaly snahou zachovat mír v Evropě.

československá vláda nakonec dne 21.9.1939 přijala předsložené ultimátum. Současně došlo ke jmenování nové vlády v čele s generálem Janem Syrovým. Předsložené ultimátum a nátlak ze strany Velké Británie a Francie na jeho přijetí bylo chápáno jako zrada a v důsledku toho vyhlásila československá vláda dne 23.9.1938 všeobecnou mobilizaci.

Celá situace vyvrcholila a již 29.9.1938 v podobě známé mnichovské konference, kdy došlo k dohodě mezi zástupci Velké Británie, Francie, Německa a Itálie a podpisu mnichovské dohody, dle které mělo v zájmu zachování míru v Evropě dojít k podstoupení

eskoslovenského pohraničního území Německu. V důsledku této štrady E. Beneš dne 5.10.1938 abdikoval.

Jak je patrné, všechny vlády z doby první republiky byly koaliční, neboť na politické scéně působilo velké množství politických stran. Nebylo tak možné, aby se jedna strana ukázala jako nejsilnější. Velké množství politických stran také zapříčinilo časté vládní krize. V době první republiky bylo jmenováno celkem 18 vlád.

2.2 Vývoj správy v letech 1918-1938

2.2.1 Veřejná správa v době první republiky

Také organizace veřejné správy byla převzata z dob monarchie. Tato organizace však neprobíhala podle představ o veřejné správě v nově vzniklé republice. Proto bylo nutné provést správní reformu, a to prostřednictvím zákona č. 126/1920 Sb. o územních a okresních úřadech, známém pod označením územní zákon.

Podle územního zákona měl být základ správy tvořen 21 územími. Jednalo se o devět českých, pět moravských, jednu tureckou a šest území slovenských. Praha nebyla počítána mezi území, protože měla své specifické postavení jako hlavní město republiky.

Územní zákon stanovil, že každé území bude vedeno územním úřadem, který byl jmenován. Další orgánem, který se měl podílet na vedení území, měl být územní rada, do které mělo být zvoleno územní zastupitelstvo přímo volbou na období čtyř let. Územní zastupitelstvo by spravovalo hospodářskou, správní a finanční oblast a také soudnictví. Dohledovým orgánem nad územními radami mělo stát samo ministerstvo vnitra.

Součástí územní rady měla být finanční komise. Členové této komise měli být do své funkce jmenováni přímo ministrem vnitra. Náplň práce finanční komise by spočívala v kontrole hospodaření územní rady. Finanční komise měla být dohledovým orgánem, na rozdíl od územního výboru, který měl být taktéž zřízen u každého územní úřadu. Jeho členové měli být voleni zastupitelstvem. Tento výbor měl připravovat návrhy a podklady pro stanovení rozpočtu na každý správní rok. Územní zastupitelstvo si mohlo zvolit také jiné, z jeho pohledu důležitější, územní komise.

V rámci správní reformy bylo pořízeno se zřízením okresních úřadů, které měly představovat nejníže instanci ve struktuře vnitřní správy. U každého okresního úřadu měl být zvolen na období čtyř let osmičlenný okresní výbor. Do čela okresního výboru měl být stanoven okresní náčelník, jehož náplní práce mimo reprezentaci okresu, mělo být svolávání schůzek ze okresního výboru.

I když byl flupní zákon přijat, k jeho realizaci nikdy v plném rozsahu nedošlo. Důvodem k jeho nerealizaci byl nedostatek finančních prostředků. flupní zákon byl realizován pouze zčásti, a to v roce 1923 na území Slovenska, což vedlo k vytvoření správního dualismu v republice.

Obrázek 2 Nerealizované flupní zřízení (Zdroj: <http://klaudyan.psomart.cz/pictures/zupy.gif>)

V důsledku neprovedení reformy státní správy nerealizací flupního zákona, došlo k dvojkolejnosti ve vnitřní správě, která trvala až do roku 1927, kdy Národní shromáždění přijalo zákon č. 125/1927 Sb. o organizaci politické správy, známý pod označením organizační zákon.

Tento zákon byl nesprávně chápán jako novela flupního zákona. Svým pojetím naopak flupnímu zákonu odporoval, neboť jeho prostřednictvím došlo k obnově zemského principu.

Organizační zákon představil jinou podobu struktury ve vnitřní správě, dle které měly být základní územní jednotky Země česká, Moravská, Slovenská a Podkarpatská země. Země měly mít své sídelní města. Pro Českou zemi jím byla Praha, pro Moravskou zemi jím

bylo Brno, pro Slovenskou zemi jím byla Bratislava a pro Podkarpatskou zemi jím byl Uffhorod. Každá země měla mít zřízeny zemské úřady, které měly spravovat danou zemi podle platných zákonů české a Moravské země. Na Slovensku, jak již bylo zmíněno výše, byl uplatněn systém flup, prostřednictvím flupních úřadů, zastupitelstev a výborů.

V každé zemi zemského úřadu stál zemský prezident. Zemský prezident byl jmenován do své funkce přímo prezidentem republiky a zodpovídal se ministerstvu vnitra.

Každý zemský úřad si jmenoval na období třesti let zemské zastupitele. Jejich počet byl závislý na zemi, v které byli členy zemského zastupitelstva, například v Čechách bylo zastupitelstvo složeno ze 120 členů, a na Moravě ze 60 členů.

Při každém zemském úřadu měl být také zřízen zemský výbor, který měl být v Čechách, stejně tak na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku složen z dvanácti členů, kteří měli být zvoleni z úřadů zemského zastupitelstva. V Podkarpatské Rusi měl být volen třestilenný výbor. V každém zemském výboru měl stát předseda, jehož funkci vykonával zemský prezident.

V rámci organizační struktury správy mělo být jako nižší správní jednotka zřízeno okresní hejtmanství. V každém okresním hejtmanství měl stát okresní hejtman, kterým byl jmenován do své funkce na návrh zemského prezidenta ministrem vnitra.

Jednotlivé okresy byly spravovány okresními zastupitelstvy. Členové okresních zastupitelstev byli jmenováni taktéž ministrem vnitra. Počet členů okresního zastupitelstva záležel na počtu obyvatelstva v daném okrese.

Hlavním cílem organizačního zákona bylo odstranění dvojkolejnosti správy a posílení centralismu a postavení vlády.

2.2.2 Samospráva v době první republiky

Na samosprávu již před vznikem samostatné republiky pohlížel T. G. Masaryk jako důkaz, že demokracie je pevně ukotvena a dobře funguje. Samospráva také v počátcích vzniku nové republiky převzala organizaci z Rakouska a Uherska, tudíž byla nutná reorganizace oblasti samosprávy. K tomu došlo v podobě novely obecního zřízení č. 76/1919 Sb., a v podobě zákona č. 75/1919 Sb. o volebním řádu do obcí. Oba zákony vnesly do převzaté

organizace prvky demokracie. Podle výše zmíněných zákonů došlo vyhlášení ustanovení o inkompatibilitě. Došlo také ke stanovení diet pro členy obecních orgánů se záměrem umožnit příslušníkům z nižších vrstev, aby mohli zastávat funkci na úrovni obecní samosprávy.

Rok 1921 přinesl do oblasti samosprávy právní finanční novelu, a to v podobě zákona č. 329/1921 Sb. tento zákon určoval pravidla pro hospodaření obcí z pohledu finanční oblasti. Tato novela jasně stanovila podmínky pro vznik finančních komisí a jejich postavení.

Právní osobnost obce byla zpočátku vymezena pouze zákonem, ale výše zmíněný zákon umožnil svým pojetím spolupráci mezi obcí a finanční komisí.

Tuto novelu následovala další novela v roce 1927 v podobě zákona č. 77/1927 Sb., zvaná jako druhá finanční novela, která měla více uvést samosprávu do závislosti na státu, a to prostřednictvím státních zásahů do finančního hospodaření obcí. Tato novela měla také politický podtón, nebo díky ní došlo ke zhoršení vlivu socialistických stran v okresech a obcích. Zákon č. 169/1930 Sb., který byl vyhlášen v roce 1930 byl chápán jako další, v podstatě již definitivní, finanční novela. Avšak ani tato novela nikterak nepřinesla změnu stávající situace. Pouze některá ustanovení z předchozích let zrušila.

Jako významný zásah do obecní samosprávy lze chápat přijetí zákona č. 122/1933 Sb., nebo tento zákon pojednává o volebním řádu do obcí. Tento zákon mimo jiné zasáhl pozici starosty obce, nebo tento měl být po svém zvolení do své funkce potvrzen zemským úřadem. Pokud však osoba zvoleného starosty pocházela z obce s okresním úřadem, měl být tento starosta potvrzen ve své funkci přímo ministerstvem vnitra. Pokud nebyl starosta do své funkce potvrzen, došlo k ochromení vedení celé obce. Díky této novele se stala pozice starosty obce v podstatě právní osobností výkonným orgánem státní správy.

2.2.3 Soudnictví v době první republiky

Soudcovská moc byla zakotvena ve čtvrté hlavě Ústavy. Dle Ústavy se měl soudcovský stav řídit demokratickými principy, jako je například nezávislost soudců, nebo právo každého občana, aby o něm rozhodl zákonný soudce.

Nově vzniklá republika převzala v podobě zákona č. 3/1918 Sb., rakouský zákon o správním soudním dvoře z roku 1875. Rakouský zákon byl pouze mírně upraven.

Ústavou byly zakotveny oblasti, spadající pod jednotlivé soudy k e-ení, a to následovně :

- a) civilní záležitosti byly e-eny ádnými, mimo ádnými a rozhod ími soudy
- b) trestní záležitosti byly e-eny soudy obecnými a vojenský

Ústava po ítala se zavedením instituce poroty.

eskoslovenská republika jíl od po átku m la velmi kvalitní systém soudnictví. Sou ástí tohoto systému byly nepochybn také kontroly, které dle § 105 Ústavy m ly být provád ny soudy ádnými, kartelovými, poji-ovacími, a rozhod ími. Tyto kontroly mohly být také provád ny Nejvy-ím správním soudem, Volebním soudem a Patentním soudem.

Soudcovský stav byl pod ízen pouze a p ímo ministerstvu spravedlnosti, jako nejvy-í instancí soudní správy.

2.2.3.1 Nejvy-í správní soud

Nejvýznamn jí institucí byl Nejvy-í správní soud, který byl ustanoven prost ednictvím zákona . 3/1918 Sb. Ve své podstat se jednalo o prostou kopii Správního soudního dvora.

V jeho ele stál první prezident, jako administrativní vedoucí soudu, a druhý prezident. První prezident ídil p íslu-ný soud. Rozhodování p ípadlo na senáty, jejichfl lenové byly ty i radové a jeden p edseda.

Cílem Nejvy-ího správního soudu byla ochrana ve ejné správy a kontrola dodrřování poltických práv, které zaru ovala ústava.

Nejvy-í správní soud se také podílel na e-eních kompenza ních spor a rozhodoval p v-ech odvoláních proti rozhodnutích, které vydaly ve ejné státní a samosprávné ú ady. Toto odvolání mohlo být k Nejvy-ímu správnímu soudu doru eno afl ve chvíli, kdy do-lo k projednání daného p ípadu na v-ech úrovních a v-emi správními institucemi.

2.2.3.2 Ústavní soud

Ústavní soud byl zřízen zákonem č. 162/1920 Sb., o Ústavním soudu. Tento soud vznikl za účelem kontroly Národního shromáždění a jeho činnosti v oblasti zákonodárné.

V čele Ústavního soudu stál předseda, který byl do své funkce jmenován přímo prezidentem republiky. Přesnost Ústavního soudu ohraničovala pouze samotná Ústava. Hlavním úkolem tohoto soudu byl dohled nad tím, zda jsou přijaté zákony v souladu s Ústavou. Ústavní soud nebyl začleněn do soustavy soudů.

Ústavní soud až do roku 1938 nečinil žádné rozhodnutí, a to především v důsledku pomalého a složitého postupu podání žádosti. Švédsko-slovenský Ústavní soud byl prvním vlastním ústavním soudem na světě.⁵

2.2.3.3 Volební soud

Volební soud byl ustanoven pro potřeby rozhodování ohledně aktivního volebního práva občanů. Volební soud byl prostřednictvím svého vedení začleněn pod Nejvyšší správní soud, nebo v jeho čele stál prezident Nejvyššího správního soudu.

Dalším z mnoha úkolů tohoto soudu bylo například posouzení platnosti probíhajících voleb.

2.2.3.4 Jiné soudy

V nově vzniklé republice byly ustanoveny tři základní skupiny soudů. Jednalo se o soudy trestní a civilní, mimo jiné soudy a soudy rozhodčí.

Základní soudnictví byl této době představován prvním stupněm neboli soudy trestními a civilními. První stupeň soudnictví byl členěn na tři stupně.

V roce 1918 vznikl jako III. instance pro záležitosti civilní a trestní Nejvyšší soud, který od roku 1919 sídlil v Brně. Organizace tohoto soudu zcela kopírovala organizaci Nejvyššího správního soudu.

⁵ MALÝ, K.; SOUKUP, L. Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě. Svazek 1. Praha: Karolinum, 2010. s. 388

Zákon č. 201/1928 Sb., o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví sjednotil organizaci soudnictví na nižším stupni. Tento zákon určoval, že vrchní soudy budou působit jako sborové soudy II. instance a krajské soudy jako sborové soudy I. instance.

Kromě základních soudů působilo v rámci organizace soudnictví v republice mnoho dalších specializovaných soudů. Jednalo se například o fiivnostenské soudy, které převzaly svou organizaci a náplň působení již z dob Rakousko-ó Uherska. V roce 1931 byl přijat zákon, díky kterému vznikly tzv. soudy pracovní, které navazovaly na soudy fiivnostenské.

I když v době první republiky existovalo velké množství rozhodčích soudů, lze tyto soudy rozdělit dle druhu do dvou skupin. První skupinu představují rozhodčí soudy dobrovolné. Tyto soudy řešily situace pro případ budoucího sporu.

Druhá skupina rozhodčích soudů je charakterizována jako soudy povinné, tedy obligatorní. Tyto soudy řešily především případy, které vyplývaly ze zákonů o veřejném pojištění a působily především v nemocenských pojistovnách.

Samostatnou skupinu soudů představují specializované trestní soudy. Nejvýznamnějším trestním soudem se stal Státní soud, který byl ustanoven zákonem č. 51/1923 Sb. Státní soud působil u Nejvyššího soudu. Náplní práce tohoto soudu bylo rozhodovat, zda je dodrřován zákon na ochranu republiky. V roce 1935 byly pravomoci tohoto soudu převedeny na vrchní soudy.

2.2.4 Třkolství

Třkolství po ukonění války vykazovalo zanedbaný stav. Třkolní budovy prakticky neexistovaly, nebo je během první světové války zabralo vojsko. Bylo tedy nutné ihned zpoátku obnovit povodní-řkolní budovy pro jejich skutečnou účel. Stávající systém-řkolství bylo nutné také modernizovat, a to nejen z pohledu metody výuky, ale také z hlediska kvality a dostupnosti ušebních pomůcek. V rámci této úpravy byl vytvořen dvoustupeňový systém-řkolství. První stupeň byl představován obecními-řkolami a druhý stupeň-školou.

Během dvacátých let 20. století došlo ke vzniku mnoha typů-řkol, jako například odborné nižší a vyšší-řkoly, nebo gymnázia.

2.2.5 Ústavní správa

Ústavní správa byla prosazována prostřednictvím Ústavy, která byla přijata Národním shromážděním československým dne 29. února 1920. K vyhlášení došlo v podobě zákona č. 121/1920 Sb. ze dne 6. března 1920, kdy také nastala její účinnost. Zákon č. 121/1920 Sb. zrušil Prozatímní ústavu platnou až do 9. května 1948, kdy byla komunistickou stranou nahrazena ústavou novou.

Ústava je tvořena preambulí, deseti články úvodního zákona a Ústavní listinou československé republiky o 134 paragrafech, která je rozdělena do celkem třesti hlav.

Hlava I. (Všeobecná ustanovení) deklarovala nově vzniklý stát jako republiku s demokratickými principy. V čele státu prezident. Dále Ústava zaručovala suverenitu lidu a stanovené hranice státu, které nebylo možné bez změny ústavního zákona změnit. Hlavním městem byla určena Praha. Tato část obsahovala část o zachování autonomie Podkarpatské Rusi.

Hlava II. hovořila o zákonodárné moci, která měla být vykonávána dvoukomorovým Národním shromážděním, a to dolní a horní komorou. Dolní komoru reprezentovala Poslanecká sněmovna mající 300 členů. Tito členové byli voleni do funkce na dobu třesti let. Senát naopak reprezentoval horní komoru. Jeho jedno sto padesát členů se volilo do funkce na dobu osmi let.

Moc vládní a výkonnou dle III. hlavy představoval prezident republiky volený parlamentem na dobu sedmi let. Dále tuto moc vykonávala vláda, ministerstva a nižší správní úřady. Postavení vlády se zachovalo v podobě ustanovené již v Prozatímní ústavě.

Hlava IV. upravovala moc soudní. Práva a svobody byly řešeny v hlavě V., zaručující rovnost a svobody osobní, majetkové, domovní, tiskové apod. Tato hlava stanovila také jenžbrannou povinnost. Práva a svobody se respektovaly, jen majetková svoboda byla v určité míře omezena pozemkovou reformou.

Poslední VI. hlava řešila ochranu národnostních, náboženských a rasových menšin. Touto hlavou byla zaručena rovnost před zákonem všem občanům. Prováděcím zákonem se stal zákon č. 122/1920 Sb., známý jako jazykový zákon. Tento zákon určil jako oficiální jazyk republiky jazyk československý. Umožňoval však menšinám, které tvořily alespoň 20%

populace v daném soudním okrese, aby mohly využívat svůj mateřský jazyk i v úředním styku.

Ve stejném roce jako byla přijata Ústava, došlo k přijetí zákona č. 126/1920 Sb., tzv. říjnového zákona.

3 Veřejná správa v letech 1938 až 1945

3.1 Politický vývoj v letech 1938-1939, období tzv. Druhé republiky

Předpokladem pro budoucí začlenění sudetského území do Německé říše byl již projev Adolfa Hitlera v únoru roku 1938, který byl již ryze ve stylu mocenských ambicí nacistického Německa na separaci území a jeho připojení.

Zároveň se začala stupňovat také samotná vnitropolitická otázka, kdy československá republika musela čelit zejména stále otevřenější agitaci Sudetoněmecké strany (dále již jen jako SdP) za rozbití republiky tím, že by převážně německá území připojila k Německu. Obzvláště vyvíjela nátlak na tzv. novoaktivistické hnutí, které se pod jejím vlivem pomalu odklání od mírového řešení československé vlády. Toto hnutí vedla například Německá křesťansko-sociální strana a Svaz zemědělců.

Zásadní radikální požadavky byly předloženy československu ze strany SdP v rámci sjezdu v Karlových Varech, který se uskutečnil dne 24. dubna 1938. Zde se vytýčil požadavek úplné rovnoprávnosti německé národní skupiny, vytvoření uzavřeného německého národního území s německou samosprávou a svobodné přiznání k vlastnímu svobodnému názoru. Již samotný vůdce strany Konrád Henlein zdůrazňoval, že takto formulované požadavky tvořily pouze minimum toho, co budou Němci v budoucnu prosazovat. Československá vláda se pokusila řešit situaci pomocí tzv. národnostního statusu. Ten ale nenašel patřičnou podporu.

Cílem SdP bylo vyvíjet takový politický program, dle Hitlerových intencí, který by vytvořil příhodné podmínky pro německou intervenci do československého pohraničí.

Dne 20. května 1938 vyhlásila československá vláda tzv. částečnou mobilizaci, která byla vyvolána nenadálou situací, a to zejména koncentrací německých vojsk u československých hranic. Pro myšlenku obrany státu se postavila valná většina politických stran.

Kontroverzní kapitolou pro vývoj v tomto období se stala mise britského vyslance lorda Runcimana, která měla krizovou situaci náležitě posoudit. Runciman poté zásadně

doporučil také britskému premiérovi Nevillu Chamberlainovi jednoznačně odstoupit od oslovanského území.

Dne 5. září 1938 byl na základě berchtesgadenské schůzky britského premiéra Nevilla Chamberlaina s Adolfem Hitlerem vypracován systematický plán zahrnující celkovou velikost oslovanského pohraničního území, které by připadlo Německu. Tento plán byl dne 19. září 1938 předložen oslovanské vládě, která ho ale odmítla. Po dalším nátlaku však návrh přijala dne 21. září 1938. Zpráva o tomto nátlaku vyvolala ale u oslovanských občanů bouře a vypukly rozsáhlé nepokoje.

Následně druhého dne odstoupila oslovanská vláda premiéra Milana Hodfí a nově utvořený Výbor na obranu republiky vedený s Ladislavem Rašínem svolal veřejnou manifestaci.

Nově jmenovaná vláda generála Jana Syrového prezidentem Benešem vzbudila naději, že oslovansko-německému nátlaku nakonec nepodlehne.

Dne 22. září 1938 se konalo druhé jednání v Bad Godesbergu, kde Adolf Hitler nejenom že odmítl akceptovat přijetí vypracovaného ústupového plánu, ale zároveň začal požadovat odstoupení území, které požadovalo na republice také Polsko a Maarsko. Podmínky se ukázaly pro oslovansko jako nepřijatelné a Syrového vláda přijala téměř všeobecnou mobilizaci.

Vrcholem těchto jednání se stalo uspořádání všeobecně známé Mnichovské konference dne 29. září 1938. Základem přijatého návrhu byl Mussoliniho okupační plán připravený nacisty. Jednalo se o okamžitě obsazení pohraničních oslovanských území na základě Hitlerových Godesberských požadavků.

Celkově byla konference neorganizovaná, bez jednatelského řádu. Jednání probíhalo ve třech etapách, z nichž poslední ukončil krátce po půlnoci na 30. září podpis všech přítomných představitelů Německa, Itálie, Velké Británie a Francie. Chamberlain svým podpisem v podstatě poprel oslovanské zájmy a vůbec celým pojetím se jednalo o dohodu šou nás bez násů.

eskoslovenské vlády byly požadavky předloženy již v 6 hodin ráno 30. září a nedlouho poté byly také eskoslovenským podmínky mírové dohody akceptovány.

Do 7. října 1938 postupně tedy v intencích Mnichovské dohody obsadila německá armáda eskoslovenské pohraničí v oblastech vymezených pásem. Tzv. páté pásmo mělo být určeno až na základě jednání mezinárodní komise, která se skládala z vyslanců Anglie, Francie, Itálie a eskoslovenského velvyslance.

Na úkor eskoslovenska přispělo svou měrou také Polsko, které 1. října obsadilo rozsáhlé oblasti Těšínska. Druhým zábořem ze dne 25. října 1938 provedlo Polsko také souasně anexi menších oblastí na Oravě a ve Spiši.

Maarsko se také chopilo své příležitosti a uplatnilo své nároky na pohraniční okupaci především jižních oblastí Slovenska. Oprávněnost maarských požadavků byla potvrzena tzv. Vídeňskou arbitráží z 2. listopadu roku 1938, kdy mimo již zmíněné oblasti obsadilo Maarsko Košice, Užhorod a také Mukačevo.

Komplexně lze konstatovat, že okupace pohraničních území způsobila především pokles přemyslového potenciálu tzv. Druhé republiky.

Důsledkem Mnichova bylo také vypuknutí vnitřní vnitropolitické krize. Dne 4. října 1938 se provedla rozsáhlá reorganizace eskoslovenské vlády, která ve svém důsledku znamenala nástup pravicového buržoazního směru. K této reorganizaci přispěla mj. také abdikace prezidenta Beneše 5. října roku 1938.

Dne 6. října 1938 byl vydán na shromáždění v Filině tzv. filínský protokol, který v podstatě nejenom stvrdil dosavadní hegemonii Hlinkovy lidové strany, ale také vyhlásil rozsáhlou slovenskou autonomii. Do čela slovenské vlády se postavil J. Tiso. Později se v rámci Slovenska ještě všeobecně zakázala komunistická strana a 28. října byla vytvořena jako jediná forma branné moci tzv. Hlinkova garda.

Dne 19. listopadu 1938 přijalo Národní shromáždění návrh ústavních zákonů o autonomii Slovenské krajiny .299/1938 Sb. a o autonomii Podkarpatské Rusi . 328/1938 Sb. vznikl unifikovaný nový název státu jako Česko-Slovensko.

Dne 30. listopadu 1938 stanul v čele nového státu jako prezident Emil Hácha, který setrval ve své funkci v letech 1938-1939 a 1939-1945 jako tzv. státní prezident. Byl zvolen plebiscitem v čínou hlas 272 z 312 možných.

Následně dne 1. prosince 1938 byla jmenována nová československá vláda v čele s Rudolfem Beranem a nová autonomní vláda na Slovensku v čele s Josefem Tisem a na Podkarpatské Rusi, kde předsedou zůstal A. Vološín.

Dne 15. prosince 1938 přijala Beranova vláda tzv. zmocňovací zákon, kterým v podstatě anulovala význam parlamentu jako politického institutu. Na základě tohoto zákona mohla vláda realizovat veškerá opatření, aniž by schválila potřebné zákony. Prezident republiky byl oprávněn na návrh vlády měnit i ústavu. Proti tomuto zákonu se ostře postavili komunisté, kteří ale byli 27. prosince ministerstvem vnitra zakázáni.

Celkově lze uvést, že vláda Rudolfa Berana, uplatňující princip dvou vládnoucích stran nebyla ale faktickou diktaturou i z hlediska zakotvení rozsáhlé heterogenosti politických stran.

Dne 23. prosince se vláda rozhodla prosadit zákon o politických stranách 355/1938 Sb., který umožnil vládě povolovat jenom politické strany jí uznané.

Dne 26. ledna 1939 byla podepsána mezi československou Beranovou vládou a Slovenskem na nátlak Německa vzájemná smlouva o spolupráci česko-slovenské policie s gestapem, která si kladla za cíl především rozsáhlé znemožnění činnosti demokratických sil ve státě.

Na Slovensku celkově v průběhu ledna a února roku 1939 stále sílily separatistické tendence. V jejich čele stál maďarský agent Vojtěch Tuka. Mezi dalšími stoupenci separatismu patřili na Slovensku ministr Duranský, i Alexander Mach. Dne 28. února 1939 se vedla v Berlíně rozsáhlá jednání slovenské delegace s německou stranou o finanční pomoci, která byla ale na druhou stranu podmíněna rozbitím československa.

Ve dnech 9. a 10. března 1939 započal na Slovensku tzv. Homolův puč, který svrhl dosavadního prezidenta Josefa Tisa a dosadil jako prezidenta E. Hácha. Jednalo se o jakýsi

poslední pokus české strany připoutat k sobě určitým způsobem Slovensko, který ale vyuffila především německá propaganda.

Předpokladem pro vznik samostatného Slovenského státu se stala osobní návštěva Josefa Tisa a Ferdinanda Duranského v Berlíně 13. března 1939, kdy Hitler fládal bezpodmínečné odtržení Slovenského státního území. Na jeho nátlak tedy 14. března 1939 vyhlásil slovenský sněm samostatný Slovenský stát.

Vrcholem situace se stalo jednání Emila Háchy a Františka Chvalkovského v Berlíně dne 14. března 1939. Prezident Hácha zde byl Hitlerem a Göringem hrubým násilím nucen k podpisu potupné smlouvy. Vyhrořovali mu, že když nepodepíše, bude Praha bombardována německými letadly, a bude-li německé armády, která následující ráno překročí hranice, kladen odpor, má rozkaz obyvatelstvo zmasakrovat. Zlomený Hácha nakonec výhrůfkám podlehl a souhlasil s tím, že v důce převezme český národ špod svou ochranou. Z odpovědnost za tento čin vzal prezident Hácha plně na sebe a nechal ze smlouvy vykrtnout v tu, že tak činí po dohodě s českou vládou.

Dne 15. března 1939 zahájila německá vojska postupné obsazování zbývajících českých oblastí a tím se ukončila éra období fungování tzv. druhé republiky.

3.2 Politický vývoj v době Protektorátu Čechy a Moravy

Dne 15. března překročily německé jednotky hranice. Již v 9 hodin ráno dorazila vojska na Pražský hrad, kam ve večer přijel i samotný Hitler. Aby se do Prahy dostal dříve než Hácha, nechali Němci zvláštní vlak s prezidentem bloudit celý den po německých tratích. Když pak unavený a zmatený Hácha vystupoval v Praze na nádraží z vlaku, vítala jej ufl estná četa německé armády.

Na druhý den došlo k vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava (Protektorat Böhmen und Mähren) jako součásti velkoněmecké říše.

Hitlerovým výnosem ze dne 16. března 1939 byly postaveny české země do zcela jednoznačné závislosti na Velkoněmecké říši, která si od této doby vymínila zcela klíové,

hegemonní postavení ve státě. Na základě tohoto výnosu stanul v čele protektorátní správy tzv. říšský protektor, který se stal vykonavatelem veškeré moci.

Do poloviny dubna roku 1939 měla okupační režim formu vojenské diktatury jednotek, které obsadily Čechy a Moravu. Vojenská okupační správa byla v podstatě budována takovým způsobem, aby na ni mohly volně navázat orgány civilní.

Prvním říšským protektorem se stal Konstantin von Neurath, německý diplomat staré školy, známý i v mezinárodních kruzích. Říšskému protektorovi podléhala veškerá česká správa. Mohl jmenovat protektorátní vládu, současně měl také nejvyšší zákonodárnou moc.

Stálým zástupcem protektora se stal tzv. státní tajemník, jehož prvním představitel byl od 18. března K. H. Frank.

Spolu s republikou spadla okupantům do klína i značná vojenská kořist. Československá armáda patřila k nejlépe vyzbrojeným v Evropě. Vyspělý průmysl se brzy začal přizpůsobovat výrobě pro válku. Okupace silně zasáhla i do ekonomiky státu. Německý kapitál postupně ovládl české banky a nadiktovaný úřední kurs 10 Kč za 1 říšskou marku znamenal úplné znehodnocení měny.

Okupační správa byla reprezentována pomocí tzv. Oberlandrátů. Tyto úřady podléhaly nifiliteru kromě branné moci a soudnictví. Od dubna 1939 fungovalo trvale v Čechách 12 a na Moravě 8 Oberlandrátů. Na území oberlandrátů působila také německá tajná policie (gestapo), která měla svá centra ve všech městech.

Soudnictví fungovalo v podstatě na stejném principu jako v Německu. Soudní systém byl právem ztotožňován s represivním systémem německé okupace.

Německá okupační správa cílila na přetvoření českých zemí v nedílnou součást německé říše. V tomto základním duchu se nesl také plán K. H. Franka ze srpna 1940. Byl v něm navržen koncept konečné germanizace českých zemí. K tomu, aby mohla být rozvinuta politika plánovité germanizace, byla potřeba, aby došlo také k postupné germanizaci českého průmyslu.

Jedním ze způsobů bylo dosazování tzv. treuhänderů neboli důvěrníků, zmocněných velkými pravomocemi v nově obsazených podnicích. Jejich přirozenou intencí byla také

postupná infiltrace německého kapitálu do české ekonomiky. Prostedkem se staly mj. také přímé konfiskace.

Smutnou kapitolou tohoto období byla také tzv. arizace majetku, která bezprostředně souvisela s konečným řešením židovské otázky. Podkladem pro tyto neoprávněné restrikce bylo nařízení z července 1939.

Objektem zájmu nacistů se stalo i peněžnictví. V tomto ohledu pokračovala stálá snaha německými vytláčit československou korunu ze všech bank. Mimo fiivnobanku podlehly téměř všechny banky.

Zemědělství se mohlo částečně spolehnout s expanzí svých přebytků. Snahy byly ale dočasně. Podpora českých rolníků se totiž zabírala nejen pro účely německých podniků, ale také ve prospěch německých kolonistů.

Od poloviny roku 1941 začali nacisté v českých a na Moravě uplatňovat systém nucených prací. Zprvu byli na nucené práce pro německé továrny nasazováni především dlníci, ale postupem doby byli také vyuffíváni i lidé z jiných povolání. Tento systém v podstatě dospěl do podoby tzv. pracovní mobilizace. Konečný cíl ovládnutí dlnické třídy se ale nacistům nepodařilo.

Od března 1939 se pokusila část české buržoazie vytvořit tzv. Národní souručenství, jež mělo představovat pomyslnou jednotu českého politického hnutí. Aparát tohoto hnutí vytvářely strany, které byly v československé vládě zastoupeny z doby předsudnichovské republiky. Vedoucí pozici v tomto seskupení si pojistili agrárníci.

V říjnu roku 1939 se snažila protektorátní vláda v čele s E. Háchou získat pro všechny ústřední autonomie.

V důsledku protinacistických protestů v listopadu 1939 nechali nacisté uzavřít n které české vysoké školy, což byl systematický plán, který měl potlačit vliv české inteligence.

Důležitým výsledkem unifikace české rezistence bylo na jaře 1940 vytvoření seskupení protifašistických organizací, které si daly společný název ÚVOD neboli Ústřední výbor odboje domácího. Ten vznikl seskupěním organizací Petiční výbor v rni z staneme, Politického ústředí a Obrany národa.

Pád Francie v červnu 1940 přispěl k utužení vnitropolitických poměrů v protektorátu. Tím, když nacisté zrušili dosavadní celní hranice mezi Německem a českými zeměmi, realizovali v podstatě další krok k narušení celkové autonomie českých zemí.

Porážka Francie znamenala mj. vážnou morální ránu a do značné míry paralyzovala český odboj proti nacistům.

Typickým obdobím pro Protektorát se stal příchod zastupujícího protektora Reinharda Heydricha do Prahy dne 28. září 1941. Bezprostřední intencí R. Heydricha byla okamžitá pacifikace protektorátu a postupná, systematická likvidace českého národa uvnitř Německé říše. Došlo tím okamžitě k vyhlášení stanného práva a zatčení předsedy protektorátní vlády generála Eliáše pro jeho styky s londýnskou emigrační vládou.

Heydrichovo působení bylo ve znamení hromadného zatýkání a exekucí příslušníků vlády i představitelů odbojového hnutí. Podařilo se mj. dokončit likvidaci zbytků protektorátní autonomie. Omezil postavení protektorátní vlády.

Na jaře roku 1942 byla jmenována nová vláda v čele s Jaroslavem Krejčím. Jako nejhorlivější nacistický kolaborant se ukázal v nově jmenované vládě Emanuel Moravec na postu ministra školství a národní osvěty.

Za Heydrichova protektorství došlo také k definitivní unifikaci veřejné správy, komplexně postavené pod německou kontrolu.

Pro zhoubnost Heydrichových represí na domácí frontě se rozhodla československá vláda v Londýně k ráznému kroku, odstranit Heydricha atentátem. Jejím výsledkem byl dne 27. května 1942 spáchaný atentát na Heydricha, který provedli parašutisté Gabčík a Kubík. Po této akci se rozpoutala nová vlna nemilosrdné perzekuce.

Byly zahájeny masové pátrací akce po útočnicích. Zapojilo se široké množství bezpečnostních složek. Docházelo k systematické likvidaci představitelů české inteligence a politiky.

Dne 10. června 1942 byly jako vrchol celého pronásledování vypáleny vesnice Lidice a Ležáky. Jako motiv k tomuto neospravedlnitelnému činu posloužily domnělé vztahy místních vesničanů k některému z atentátníků.

Od počátku roku 1943 docházelo v souvislosti s válečnými i ekonomickými okolnostmi k vydání několika směrnic, které měly eliminovat českou rezistenci v protektorátu.

Došlo také k tomu, že byl odstraněn post státního tajemníka a říšský protektor se stal přímým Hitlerovým zástupcem v Protektorátu. Došlo také ke konstitování nové funkce, a sice tzv. státního ministra. Tato funkce v sobě v podstatě zahrnovala provedení všech vládních úkolů zajišťujících zájmy Německa v okupovaném území.

V únoru roku 1943 došlo k vyhlášení maximální pracovní mobilizace v zázemí. Došlo k totálnímu nasazení mnoha osob, což znamenalo nucené práce ve zbrojním průmyslu.

Na Slovensku se v těchto letech změnily poměry vedoucí k počátkům odporu v průběhu válce a okupaci a následnému vypuknutí povstání dne 29. srpna 1944. Povstání však vypuklo ještě před jeho vojenskou přípravou. Nedošlo k součinnosti se sovětským postupem, proto nebylo z počátku úspěšné.

V lednu roku 1945 bylo zahájeno osvobození Slovenska. V dubnu roku 1945 došlo k tělesným bojům na jihovýchodní Moravě a na Ostravsku. Současně probíhalo osvobození západních a jihozápadních částí americkou armádou.

Dne 5. května 1945 propuklo povstání v hlavním městě, v Praze. Cílem bylo co nejrychlejší osvobození českého území z německé nadvlády a minimalizace dalších válečných zločinů, zejména v oblasti průmyslu. Prahu osvobodila Rudá armáda 9. května 1945, čímž skončila druhá světová válka v Evropě.

3.3 Vývoj správy v letech 1938-1945

3.3.1 Vývoj správy v době tzv. druhé republiky

Mnichovská dohoda přiklala celý souvislý pás českého pohraničí osídlený německou menšinou Velkoněmecké říši. Československá republika se pod tíhou hrozící války rozhodla tomuto bezprecedentnímu diktátu ustoupit a uvedená území vydat. Konkrétní výměra území byla stanovena tzv. vídeňskou arbitráží a byla pro Československo značně nevýhodná.

Okamžitě po vyklizení pohraničí německými jednotkami a úřady zůstala na tomto území přebírat výkonnou moc německý wehrmacht. Armádní správa na odtržených územích trvala od 1. do 10. října 1938.

3.3.1.1 Veřejná správa v době tzv. republiky

V průběhu vojenské moci nad odtrženými územími došlo k ustavení úřední německé správy a samosprávy. Principem se stalo, že na odtržená území se pohlíželo jako na integrální součást Velkoněmecké říše, a proto i správa zde byla organizována způsobem stejným, jako jinde v Německu.

Říší úřady, říší Morava a Hlučínsko se připojily k již existujícím říšským úřadům. Z oblastí severní Moravy, severovýchodních úřadů, severních úřadů, severozápadních úřadů a západních úřadů byla zřízena nová říšská úřadová Sudety (Reichsgau Sudetenland).

Velkoněmecká říše procházela v této době reformou své správní soustavy. Tato reforma byla v její nacifikaci, resp. organizační úpravě tak, aby odpovídala představám nacistů o podobě a funkci správy a samosprávy. Říšská úřadová Sudety, jako nejmladší z německých úřadů, se měla stát v tomto směru vzorovou úřadou.

Území bylo rozděleno na venkovské a městské okresy (Landkreise a Stadtkreise). Tyto okresy představovaly úroveň správy. Ve venkovských okresech vznikly úřady landrátské (Landratsamt), navazující na německé okresní úřady. V úřadu stál landrát, jenž byl zároveň představeným i venkovského okresu, jako samosprávné korporace. Jeho poradní sbor tvořili okresní radové, jmenovaní na dobu třech let do funkce. Okresní rady jmenoval do funkce úřadní vedoucí NSDAP. Okresní radové neměli žádná úřední pravomoci.

V úřadu městského okresu stál vrchní starosta (Oberbürgermeister). Městský okres byl samosprávnou korporací a úkoly státní správy plnil jen v přenesené působnosti.

Jako nejvyšší institucí byl ustanoven úřad říšského místodržitele (Reichsstatthalter), který sídlil v Liberci. Úřad se vyvinul z úřadu říšského komisaře pro sudetoněmecká území. V úřadu stál říšský místodržitel, který musel zastávat zároveň i pozici úřadního vedoucího NSDAP.

Místodřitel m l také jiné funkce. Zastával nap . pozici komisa e pro í-skou obranu. Postavení libereckého místodřitele bylo siln j-í neř postavení ostatních místodřitel . Sudety m ly být, jak jřl bylo uvedeno, vý-e vzorovou řupou, na jejřmř p řkladu cht li nacisté p epracovat i systém ve vlastním N mecku.

Místodřitelství bylo rozd leno na dva ú ady ó státní správu a řupní samosprávu. V ěle místodřitelského ú adu státní správy stál vládní prezident a v ěle místodřitelského ú adu řupní samosprávy byl řupní hejtman.

3.3.1.2 Samospráva v dob tzv. republiky

Územní samospráva byla tém likvidována. V obcích byl zaveden v dcovský princip. Správu obce vedli výlu n jmenovaní starostové, s nimi spolup sobili zmocn nci NSDAP. Stálými zástupci starost byli p řid lenci pro jednotlivé obory obecní samosprávy, jako nap . zdravotnictví, sociální pé e apod. Dále jako poradci p sobili obecní radové zaji- ující styk s jednotlivými vrstvami obyvatelstva.

Nekonaly se řádné volby, ve-keré orgány samosprávy byly jmenované.

3.3.2 Vývoj správy v dob Protektorátu ech a Moravy

Doba tzv. Druhé republiky nep inesla z hlediska organizace ve ejné správy a samosprávy řádné podstatné zm ny. Naopak do-řo k zastavení parlamentního řivota.

Hitler v výnos z 16. b ezna 1939 stanovil, ře protektorát je autonomní a spravuje se pod ochranou Velkon mecké í-e sám. Vzorem se stala protektorátní smlouva mezi Franciř a tuniským bejem z konce 19. století.

Jako zastánce í-ských zájm v protektorátu byl jmenován í-ský protektor v echách a na Moráv . Jeho kompetence se rovnaly úrovni diktátora, nebo protektor podléhal p řmo Hitlerovi, dohlřřel na dodřřování í-ských sm rnic, potvrzoval leny protektorátní vlády, byl informován o v-ech rozhodnutích protektorátní vlády a udřřel jí rady, byl velitelem n mecké branné moci na území protektorátu, mohl vydávat opat ení nutná ve spole ném zájmu, kdyřl

hrozilo nebezpečí z prodlení. Zástupcem protektora se stal státní tajemník a jeho pak státní podtajemník.

Protektorát měl vlastní úřady a vlastní ministerstva. Čechy mohla zřízovat vlastní české úřady, které mohly převzít některou agendu správy. Z toho vyplynula dvojkolejnost státní správy v Protektorátu Čechy a Morava.

Na území protektorátu platily vedle právních předpisů vydaných protektorátními orgány právní normy z předokupací doby a právní předpisy Německé říše. Oprávnění prezidenta a protektorátní vlády vydávat právní předpisy se odvozovalo pouze ze zmocnění českého protektora. Podle nařízení o zákonodárství Protektorátu Čechy a Moravy mohl český protektor ministerem protektorátní právo svým dekretem, jestliže tu byl společný zájem.

Český protektor směl vydávat předpisy s platností v jakékoli oblasti, pokud hrozilo nebezpečí z prodlení (kdy tomu tak bylo, určil on sám).

Právní poměry německých státních občanů se na území protektorátu řídily podle právních norem, platných na území, odkud tyto občané pocházeli (tzn. podle německých, rakouských a sudetských). Osoby, které nabyly české občanství v souvislosti s okupací českých zemí, se řídily československými právními normami recipovanými pro Sudety nebo českými předpisy, vydanými s účinností také pro Protektorát a Sudety.

Protektorátní právo rozlišovalo tři skupiny obyvatel. První skupinu obyvatel představovali německí říšští občané, představující Němce žijící v protektorátu. Ti se řídili výhradně českým právem. Říšští občané byli v mnoha dalších směrech zvýhodňováni, měli například zvláštní výhody v oblasti pracovního práva, sociálního zabezpečení atd.

Druhou skupinu obyvatel představovalo protektorátní obyvatelstvo. Jednalo se o osoby české národnosti s občanstvím nižší kategorie. Přisluchoval jim mnoho povinností a podléhali přísné kontrole ze strany protektorátních orgánů. Třetí skupinu obyvatel tvořili ti, na které se vztahovaly rasové předpisy.

V protektorátu rozhodovali okupanti, a nikoli autonomní úřady. Tato skutečnost byla v úzké spojitosti s pojetím protektorátní přislušenosti. Protektorát považovala Německá říše pouze za součást této říše. Okupanti špevovali ochranu protektorátních přislušených, které pokládali za jakési obyvatelstvo druhé kategorie. Na protektorátní přislušené se vztahovaly

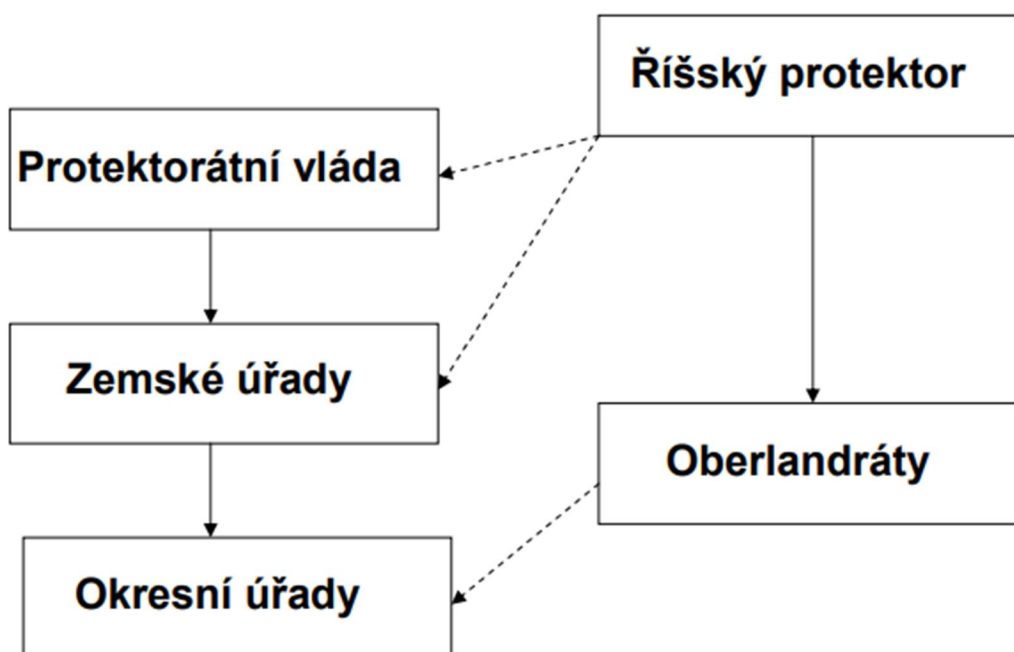
í-ské právní p edpisy, zvlá-t trestn právní povahy. Podléhali autonomním orgán m správy, ale stále více se na n vztahovala i na izovací pravomoc í-ských orgán .

3.3.2.1 Ve ejná správa a samospráva v dob Protektorátu ech a Moravy

Do dubna roku 1939 ovliv ovala správu území okupa ní vojenská správa. Rozhodující moc vykonávali velící generálové v Praze a Brn . P i nich byli z ízeni -éfové civilní správy, kte í zasahovali do správy, jak se jim cht lo bez ohledu na právo. U každého velitelství armádního sboru byla z ízena pozice správního -erifa.

Jako nejní-í stupe organizace správy byly z ízeny civilní okupa ní ú ady Oberlandrát .

V období od dubna roku 1939 stál v ele n mecké okupa ní moci í-ský protektor a Ú ad í-ského protektora. í-skému protektorovi podléhala sí Oberlandrát , kterých bylo v echách z ízeno 23 a na Morav 12. Oberlandráty p edstavovaly nejní-í správní orgány pro n mecké státní p íslu-níky. Jejich cílem bylo vykonávat dozor nad okresními a obecními ú ady ve svém obvodu.

První říšský protektor, Konstantin von Neurath, odvolaný v roce 1941 z důvodu nepřiměřené benevolence v ústředím, byl nahrazen Reinhardem Heydrichem. Ten si v roli zastupujícího protektora brzy vysloužil přezdívku Katerského národa.

Reinhardt Heydrich provedl po ústředím roku 1942 správní reformu centrálních orgánů v protektorátu, kterou byla podstatně zasažena i autonomní vláda.

Soustava ministerstev se přiblížila německému modelu. Nově vzniklo ministerstvo hospodářství a práce, byl zřízen nový ústřední orgán Úřad lidové osvěty, jenž se v červnu roku 1942 přeměnil na ministerstvo lidové osvěty. Likvidací ministerstva veřejných prací a ministerstva sociální a zdravotní správy došlo k dalšímu zúžení autonomního exekutivního orgánu.

Mimořádný význam přineslo zřízení Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu, který převzal správu státních lesů a statků. Úřad byl sice zřízen jako protektorátní, avšak brzy se dostal do německých rukou a jeho vedoucí byl považován de facto za člena vlády. Tento úřad prováděl dispoziční práce tak, aby se z českých rukou převeďla He do německého držení.

Zrušením úřadu předsednictva ministerské rady se začal říšský protektor obracet přímo na jednotlivá ministerstva. Došlo tak k omezení kolektivní činnosti vlády a ta se přestala scházet. Mnohé její úkoly převzalo ministerstvo vnitra.

Heydrich se snažil tvrdě potlačit rostoucí odbojovou aktivitu a vyvíjel snahy směrem k tzv. konečnému řešení. Tedy k fyzické likvidaci, resp. asimilaci, v té části českého obyvatelstva.

Koncem května roku 1942 byl na Heydricha spáchán atentát. Po atentátu se rozhodujícím činitelem v Protektorátu stal státní tajemník německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu. Státním tajemníkem byl sudetský nacističtí Karl Herman Frank. Jednalo se o ambiciózního mufla, který toužil po funkci protektora. Sám Hitler však neměl o Frankovi valné mínění, považoval jej za příměrného brutálního násilníka, proto se také Frank nikdy oficiálně protektorem nestal.

3.3.2.2 Protektorátní trestní právo

I v této oblasti platilo právo jak domácí, tak německé. Německé trestní právní předpisy (např. německý trestní zákon z r. 1871) byly v nich v kterých případech aplikovány i na příslušníky Protektorátu, například při útoku na osobu v domě, hanobení národa a porušení ustanovení německého trestního zákona, která se týkala velezrady a zrad.

Tresty v soudním řízení často neodpovídaly povaze deliktu, obvyklý byl trest smrti i za nedbalostní delikty.

Vládním nařízením z roku 1940 se změnila a doplnila trestní řádek a předpisy o složení trestních soudů, nařízením z roku 1944 se zjednodušovalo protektorátní trestní soudnictví. Hlavní řízení i způsob vyhotovování rozsudků byly zjednodušeny, omezeny opravné prostředky, všechny zločiny a přečiny menší závažnosti mohl na návrh státního zástupce rozhodovat samosoudce. Nařízením z roku 1942 bylo trestní právo předloženo soběšískému.

3.3.2.3 Bezpečnostní a policejní aparát

Výnosem z řízení protektorátu připouští existenci autonomních bezpečnostních sborů. V roce 1942 bylo mezi autonomní bezpečnostní složky zařazeno také etnictvo, nebo německé složky usilovaly o jeho kontrolu a ovládnutí.

Německý bezpečnostní aparát byl politicky a složitě proorganizovaný. Největší nebezpečí pro německý představovala tzv. tajná policie, gestapo, řízené přímo říšískými úřady, a bezpečnostní služba. Jejich aktivity byly nejvíce zaměřeny proti domácí resistenci.

Gestapo sídlilo v Praze a Brně. Gestapo se neřídilo obvyklými procesními postupy v trestním řízení a jeho činnost se koncentrovala na fyzickou likvidaci českého obyvatelstva.

Protektorát předal na Těšínsko svou zahraniční politiku a svou obranu. Ponechal se pouze formální tzv. vládní vojsko vyzbrojené jen lehkými zbraněmi.

3.3.2.4 Soudnictví v protektorátu

V organizaci soudů vznikly dvě soudní soustavy. Pro německé státní příslušníky v protektorátu sloužila trojinstanční soustava celkem třinácti soudů. U každého bylo zřízeno státní zastupitelství.

K postihu deliktů přímo nebo nepřímo zaměřených proti okupační moci, jejichž počet se stále rozšiřoval, na území protektorátu se zřídilo pět zvláštních soudů. Došlo ke zkrácení řízení a k jeho zjednodušení. Rozsudek byl okamžitě vykonatelný a nebylo proti němu možné pouhlít řádný opravný prostředek. Protektorátní příslušníci byli souzeni i mimo území protektorátu tzv. lidovými soudy.

3.3.2.5 Ostatní oblasti práva

Pracovní právo na území protektorátu upravovalo vládní nařízení č. 193/1939 Sb. Na základě tohoto vládního nařízení přispěly na území protektorátu pracovní úřady. Zákonem č. 190/1939 Sb. se uzákonila všeobecná pracovní povinnost. Pro osoby od 14 let byly zavedeny pracovní knížky, které umožnily evidenci pracovních sil. Protektorátní pracovní právní předpisy připouštěly tzv. totální nasazení na práce do Německa. Byly zakázány stávky a provedena restriktivní mzdová opatření.

Době trvání Protektorátu došlo k zásahu do jazykového práva, kdy došlo k ustanovení dvojjazyčnosti ve veřejném životě. Bylo zavedeno na českých obecních a ostatních kolech povinné využití němčiny.

Vládním nařízením č. 220/1939 Sb. se zrušil zákaz veřejného uhlívání lechtictví a řád (lechtické tituly).

Za protektorátu byl zachován v podstatě systém lébné péče z první republiky. Existovala státní a soukromá lébná zařízení.

4 Charakteristika fungování ve veřejné správě na území města Mladá Boleslav v období od roku 1918 do roku 1945

4.1 Nástin vývoje oblasti území města Mladá Boleslav

Oblast Mladá Boleslav měla výhodné podmínky pro osídlování, hlavně v brodu pod mladoboleslavskou skálou. První zmínky o této oblasti pocházejí z 9. století z Kristiánovy legendy. Tehdy se dcera knížete Slavibora, Ludmila, provdala za knížete Bořivoje z rodu Přemyslovců. Tato oblast tak splynula s jádrem ústředního panství pražských Přemyslovců. Došlo k přeměně starého hradu Přemyslova na přemyslovské správní hradiště a změnil své jméno na Mladá Boleslav.

Mladá Boleslav byl jedním z pěti hradišť po obvodu středověké přemyslovské domény.⁶ Veřejná hradiště plnila vojenskou funkci, představovala středisko správy světské a církevní. Také zabezpečovala obživu Přemyslovců a jejich družiny.

Kolem poloviny 10. století, za vlády Boleslava I., dochází k budování nové územní organizace síť hradské soustavy. Správními středisky se staly hrady, jedním z nich byl i Mladá Boleslav. V prostoru bývalého hradiště se vyvinulo město. Jeho kamenné hradby kopírovaly povodňovou obranu hradiště.

Poprvé prameny hovoří o Mladé Boleslavi jako o městě v roce 1274. Jedná se o listinu Přemysla Otakara II., kterou panovník udělil Mladoboleslavským privilegovaný podíl z výnosu dálkového obchodu po Labi. Od této doby je Mladá Boleslav označována jako královské město.⁷

Od svého založení mělo město Mladá Boleslav možnost používat veřejné výsady královského města. To znamená, že podléhalo přímo králi. Král město spravoval přes svého podkomořího. Mladá Boleslav se od svého počátku řídilo magdeburským městským právem⁸. Nejvyšší soudní instancí byl panovník, který soudil skrze nejvyššího zemského sudího.

⁶ spolu s Tetínem na Berounce, Lánem na Sázavě, Starou Boleslaví na Labi a Libuším.

⁷ TYPÁKOVÁ, R. Mladoboleslavská zastavení I: putování kolem známých místy historického jádra města Mladá Boleslav 2003, s. 4.

⁸ Magdeburské právo se nazývalo podle vrchní stolice práva saského, zahrnovalo severní částech a Moravy. Magdeburg fungoval jako vrchní odvolací soud pro česká města přes veřejné zákazy českých panovníků až do 16. století. Vrchní práva této oblasti měly Litoměřice a Olomouc.

Správní úřad města sídlil v prostorách zámku. Soud s příslušnými úředníky, předsedící přímě ve městě, se skládal z rychtáře, dvanácti konšelů a písaře. Městský úřad byl podřízen jen králi. Při soudním úřadu se vedli soudní desky, o kterých máme zachované zprávy až z doby Karla IV. Městská kniha se ze 13. století nedochovala. Právo hrdební získalo město Mělník za Václava IV. v roce 1381.

Soudy a veřejná soudní jednání se uskutečňovala na radnici, kde zasedali konšelé v plném počtu. Konšelé podle Ludvíka Böhma byli šodeni v pozdějších dobách v čestné krátké pláči, ve stěevících se stěbnými přezkami, v krátkých spodcích a v bílých ponoučkách a na hlavě s čestnou kápí.⁹ Městský úřad byl obnovován podkomoňím každým rokem.¹⁰

Za vlády Ferdinanda I. Mělník ztratil kvůli vzpouře kromě statků také své výsady. Městu bylo mimo jiné zakázáno volit svého rychtáře. Toho od této doby dosazoval a určoval panovník. V těchto věsech zasedal v radě města také královský rychtář, dohlížečící na to, aby nebylo projednáváno na radě konšelů nic zaměného proti králi. Rychtář se stal v rámci své funkce také vykonavatelem soudní moci. Dále se ustanovil nový městský úředník¹¹.

Do dnešních dob se zachoval seznam jmen správců města ze tří různých období. Nejstarší dochovaný rejstřík vznikl v roce 1331. Další soupis jmen správců pochází z roku 1637. Tento je oproti předěnému více konkrétní a propracovanější. Uvádí rozdělení osob podílejících se na správě města do jednotlivých skupin, podle jejich vykonávané funkce.

Šťetý dochovaný seznam pochází z roku 1785 a jedná se o seznam starších města: Pavel Aust, primátor, Jan Gretler, Jan Lípa, Antonín Franěk, Antonín Riedl, Tomáš Müller, Jiří Ulsamer, Václav Höger, Antonín Zahradník, Vincenc Ehrlich, Vincenc Hollauer, Václav erný, Jan Josef Albrecht, František Hollauer, sluha a protokolista exhibit.¹²

Přibližně v 19. století zajišťovaly městskou správu úřady okresního zastupitelstva a okresní výbor. Dále se o chod správy města Mělník staraly c. k. úřady¹³.

⁹ Böhm, L. Královské věnné město Mělník a okres Mělnický, Mělník 1892, str. 359.

¹⁰ Böhm, L. Královské věnné město Mělník a okres Mělnický, Mělník 1892, str. 359.

¹¹ Jedná se o perkmistra horvěních.

¹² Böhm, L. Královské věnné město Mělník a okres Mělnický, Mělník 1892, str. 359-360.

¹³ Jedná se o c. k. okresní hejtmanství Mělnické, c. k. okresní soud na Mělníce, c. k. berní úřad na Mělníce, c. k. okresní řikovatel zemské obrany, c. k. notář na Mělníce, c. k. komisařství strážě finanční, c. k. četnictvo.

Okresní zastupitelstvo se skládalo ze třiceti členů. Členové okresního zastupitelstva byli do své funkce voleni na dobu tří let kuriovým systémem¹⁴. Členové zastupitelstva ze svého stádu volili osmičlenný výbor v čele se starostou. Prvním starostou byl v letech 1865-1873 Jiří kníže Lobkovic, kterého v jeho funkci vystřídal Václav Kuera. Václava Kuera nahradil v roce 1884 ve funkci starosty Josef Pražák, který ve funkci starosty v roce 1886 zemřel a jeho místo obsadil opět Václav Kuera.

Do kompetencí okresního výboru spadala správa fondů a okresních nadací. Záležitosti okresního výboru zajišťoval okresní tajemník. Okresní zastupitelstvo s výborem mělo své úřední místnosti od roku 1865 v prostorách místního zámku, které poskytl Jiří kníže z Lobkovic.

4.2 Vývoj veřejné správy v letech 1918 do roku 1945

4.2.1 Vývoj právy v době první republiky

Místní v poválečné době vystupoval jako ryze české město, nepotýkal se s národnostními rozpory. V rámci politické oblasti zde působilo několik politických stran, které pochopitelně ovlivňovaly vývoj města. Jednalo se o národní socialisty, sociální demokraty, komunisty, národní demokraty, lidovce a říčkovníky a agrárníky. V pozdějších letech zde působila také Národní obec fašistická.

Dne 29. října 1918 došlo k převzetí správy města na schůzi Národního výboru. Ten, jako ve většině měst republiky, převzal moc ve městě i v jeho okolí. Hlavním cílem Národního výboru bezprostředně po ukončení války bylo zabezpečení obživy obyvatelstva města a jeho okolí, resp. řešilo problematiku jeho zásobování. Prvním úkolem cílil na zajištění bezpečnosti ve městě.

Politické dění ve městě odráželo celkovou politickou situaci v republice. Lze konstatovat, že během doby první republiky docházelo k boji na politické scéně pouze mezi dvěma politickými stranami, a to mezi národní socialistickou stranou a národní demokratickou stranou.

¹⁴ Velkostatkáři volí 7 členů, členové pro myslu a obchodu 1 člena, zástupci města 5 členů a zástupci venkovských obcí 17 členů.

První demokratické volby se uskutečnily 15. června 1919 do městského zastupitelstva. Charakteristickým rysem tohoto hlasování na Mělníku byl velmi malý počet kandidujících stran: československá strana národně demokratická, československá strana socialistická, československá sociálně demokratická strana lidnická a československá strana lidová.¹⁵ Výsledek voleb jako v případě v té době republiky ovlivnila válka. To mělo za následek vítězství levice, v případě Mělníka, konkrétně československé socialistické strany.

Městské zastupitelstvo ihned po ustanovení zřídilo obecní komise, které sloužily jako poradní a ten které také jako dozorčí orgány. Jednalo se mj. o komisi školskou nebo hospodářskou. Obecní komise prováděly své vlastní schůzky, na nichž připravovaly odborné návrhy. Součástí s obecními komisemi se ustanovily také ten které speciální komise (např. osvětová). Tyto speciální komise byly zřízeny na základě zvláštního předpisu.

Počet politických stran se začal rozšiřovat až v následujících, dvacátých letech. Došlo k zakládání nových stran, ale také místních menších seskupení. Jako příklad lze uvést Občanskou stranu nepolitickou v Mlázicích.

Rok 1925 byl rokem dvou voleb. Nejprve proběhly dne 29. března volby do obecní rady. Na podzim 15. listopadu se pak konaly volby do Národního shromáždění. Díky sloučení Mělníka s okolními obcemi, Pšovkou, Mlázicemi a Rousovicemi, došlo k navýšení počtu obyvatel a tím i k rozšíření oprávněných voličů.

Politická kampaň dvou hlavních politických stran, národních socialistů a národních demokratů, se vedle předválečných prostřednictvím jimi vydávaných periodik. Národní socialisté vydávali Mělnické rozhledy, vycházející do Mnichovské konference. V gesci národních demokratů vycházely Mělnické listy. Výsledek voleb opět ukázal, jak velkou podporu mají českoslovenští socialisté.

Je nutné podotknout, že voleb v roce 1925 se jich zúčastnili také agráři. Vzhledem k poloze a silné zemědělské základně Mělníka by se dalo předpokládat jejich vítězství. Avšak opak byl pravdou. Tyto volby ukázaly nízkou podporu agrárníků na Mělníku.

Na konci dvacátých let, v roce 1929, se uskutečnily tentokrát obecní volby. Také v těchto volbách se ukázala přednost národních socialistů nad demokraty. Výsledky vedly představitelů ten které stran k názoru, že by se měly spojit proti národním socialistům. Konkrétně

¹⁵ KILIÁN, J. Mělník: historie, kultura, lidé, Praha 2010, s. 288

bezprostředně po volbách se podařilo společnými silami prosadit zvolení sociálního demokrata Ladislava Nováka do funkce starosty obce. Ladislav Novák zastával tento úřad až do roku 1932, kdy se po mimořádné volbě do funkce opět vrátil Josef Tykal.¹⁶

Dvacátá léta znamenala pro Mělník období rozkvětu a blahobytu. Léta rozmachu narušilo období těžkých let, známých jako období hospodářské krize. Hospodářská krize se také odrazila na život a vývoj města. I zde začal postupně nezaměstnaných a mnoho živnostníků bylo nuceno ukončit svou činnost. Celospolečenské dění ovlivnilo finanční situaci města a došlo k pozastavení řady projektů, mj. stavbu vodovodu i kanalizace. Vrchol hospodářské krize v letech 1932-1933 navíc náhle vystoupilo jiné v této nebezpečí v podobě silného nacistického smýšlení.

Jak již bylo uvedeno výše, Mělník byl ryze českým městem, tudíž silný nacismus byl ve městě považován za velmi negativní. Celou situaci ještě zhoršovala samotná tehdejší poloha města v bezprostřední blízkosti pohraničí. Po německém záboru se tak dostalo město do přímého sousedství s Velkou mečkou říčí.

Dne 1. prosince 1935 se konaly poslední obecní volby, jejichž výsledek byl velmi deklivní pro následující období. Vítězstvím voleb se stala opět, i když již s menší úspěšností, československá strana národně socialistická. V tomto hlasování se již také objevila Národní obec fašistická, zde zformovaná na počátku 30. let. Ta však ve volbách neuspěla, což mělo kladný vliv pro následující období, nebo nedosáhla takové úrovně moci, aby dokázala ovládnout místní demokratickou základnu.

Dne 26. listopadu roku 1938 se konala ustavující schůzka nové vzniklé místní organizace, již byla Strana národní jednoty. Tato strana bez voleb převzala mandáty v místním obecním zastupitelstvu.

Město Mělník disponovalo policejními složkami již z doby Rakousko-uherska. Poslední zmínka o mělnické komunální policii pochází z roku 1942. V této době měla policie 11 strážníků a jednoho velitele.

Úkolství se na Mělníku, jako v ostatních městech republiky, začalo po vzniku republiky postupně reorganizovat. Součástí toto období přineslo rozšíření síť policie nejen do velkých měst, ale také do menších obcí.

¹⁶ KILIÁN, J. Mělník: historie, kultura, lidé, Praha 2010, s. 291

Mlnické školství mělo své základy již v době rakousko-uherské monarchie, a v této podobě přešlo do nově vzniklé republiky. Ve městě existovaly dva typy škol. Jednalo se o obecní a o měšťanské školy. Oba typy škol byly dále členěny na chlapecké a dívčí školy.

Z hlediska zhodnocení stavu celorepublikového školství, bylo mlínské školství na odpovídající úrovni. Ve městě se zachovaly dobře vybavené školní budovy, které jsou využívány až do dnešní doby.

Významnou institucí v oblasti školství byl na Mlníku okresní spolek Budeš mlínská, která díky své činnosti zajistila pozvednutí úrovně pedagogů zaváděním nových učebních metod.

Po ukončení úplného základního vzdělání, mohli studenti využít ke svému dalšímu vzdělávání některou z mlínských středních škol nebo učitelských škol.

Prošla zde například od roku 1897 Kočíská škola. Šestiletá odborná škola byla v roce 1930 přeměněna v jednorozhodčí mistrovskou školu.¹⁷ Od roku 1894 fungovala na Mlníku další střední škola, a to Veřejná obchodní škola.

Zřejmě nejvyšší význam Mlníku vpestila škola zahradnická, fungující zde již od roku 1885 pod označením Vinařsko-ovocnická škola. Jednalo se v tehdejší době o první školu tohoto druhu v Rakousko-uhersku. Zahradnická škola využila vinařského potenciálu mlínské oblasti a zaměřila se zvláště na podporu rozvoje českého vinařství v této lokalitě. V roce 1921 město Mlník vnovalo zahradnické škole zámeček Neuberk a 25 ha půdy.

Město také již v roce 1910 umožnilo vznik reálného gymnázia, které neslo název Komunální reálné gymnázium na Mlníce nad Labem.

¹⁷ KILIÁN, J. Mlník: historie, kultura, lidé, Praha 2010, s. 300

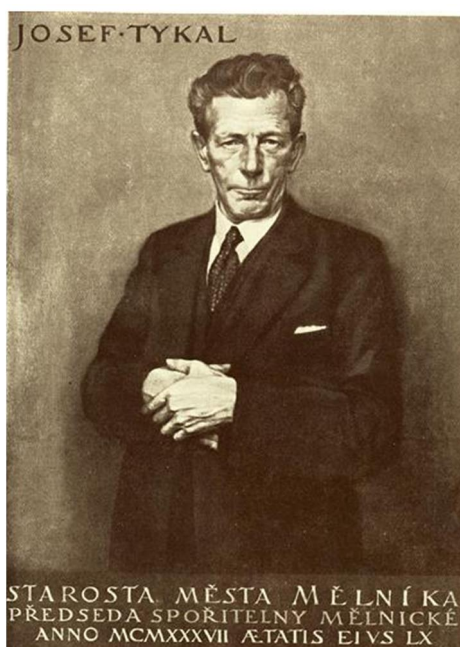
5 Josef Tykal (18. 2. 1877 – 26. 4. 1952)

Švele místní organizace politické strany stála často a du let respektovaná osobnost, která ovlivňovala d ní v obci.¹⁸ Touto osobností byl Josef Tykal, který reprezentoval národní socialistickou stranu.

Josef Tykal stál u zrodu místní organizace Národní socialistické strany, kterou založil v roce 1899. Dne 4. července 1919 byl zvolen prvním starostou. Následně byl zvolen do funkce starosty opakovaně v letech 1925-1929 a 1932-1944.

Osoba Josefa Tykala je považována za jednu z nejvýznamnějších novodobých osobností, nebo díky jeho činnosti došlo k rozvoji poválečného města. Také svou činností umožnil vznik tzv. velkého Mělníka, a to sloučením Mělníka s okolními obcemi.

Josef Tykal byl úspěšný nejen na úrovni městské politiky, ale též na úrovni státní politiky. V roce 1929 získal v parlamentních volbách poslanecké křeslo v Národním shromáždění. Svou funkci obhájil také ve volbách v roce 1935. Poslanecký mandát vydržel zastávat až do roku 1939, kdy došlo ke zrušení parlamentu.

Obrázek 3 Josef Tykal (1877-1952), zdroj: <http://melnik.info/osobnosti-vystavby-a-rozvoje-mesta-podnikatele/ds-1060/archiv=0&p1=1012>

¹⁸ KILIÁN, J. Mělník: historie, kultura, lidé, Praha 2010, s. 287

Švedle funkce starosty byl členem komise vodárenské, elektrárenské, kolské, byl členem výboru místní společnosti, dále se účastnil práce Okrašlovacího spolku, Vinařského spolku a Spolku péče o mládež a Masarykovy ligy proti tuberkulóze.¹⁹

V roce 1944 byl zatčen gestapem a vězněn až do konce války.

5.1.1 Vývoj právy v době Protektorátu Čech a Moravy

Dne 15. března 1939 začala okupace zbytku území republiky. ŠV 6.10 hodin ráno překročila německá vojska hranice u Libčova, kolem 7. hodiny pak obsadila Mladou Boleslav.²⁰

Okupace Mladoboleslavského újezdu vyústila v zavedení jízdy vpravo. Toto nařízení mělo být uplatněno na celém území města.

Následující léta 1939-1945 byla, tak jako na většině území Protektorátu, ve znamení velkého odporu v újezdu. Tento odpor vyústil ve vzniku organizovaných skupin odporu. Odbojové a partyzánské organizace měly na Mladoboleslavě velkou podporu, nejen z hlediska odporu v újezdu, ale také z hlediska pozice samotného města. Mladoboleslav ležela jednak v blízkosti hlavního města, a jednak v blízkosti újezdu Kokošova, které jak již bylo řečeno, umělo poskytnout úkryty odbojářům a partyzánům.

Jednu z nejvýznamnějších skupin odporu představovala organizace Obrana národa, jejím předsedou na Mladoboleslavě se stal František Vrba. Vrba získával postupně více spolupracovníků také z řad zaměstnanců okresního a městského újezdu. Místní organizace Obrany národa v prvních letech spolupracovala s touto organizací sídlící v Mladé Boleslavi. Avšak jakmile došlo v roce 1940 k zatýkání členů mladoboleslavské organizace Obrany národa, přerušila mladoboleslavská organizace spolupráci a navázala styky s pražskou organizací. Zatýkání členů mladoboleslavské organizace Obrany národa přišlo na konci roku 1940, a její předseda František Vrba byl uvězněn.

Obdobnou jako Obrana národa pracoval Národní odbojový svaz, který taktéž působil na Mladoboleslavě. Mezi jeho přední členy patřil Josef Černický a Bedřich Dadák; oba v roce 1942 byli zatčeni a následujícího roku popraveni.

¹⁹ KILIÁN, J. Mladoboleslav: historie, kultura, lidé, Praha 2010, s. 288

²⁰ KILIÁN, J. Mladoboleslav: historie, kultura, lidé, Praha 2010, s. 294-295

Další velkou odbojovou organizací představovala Obec sokolská. Jelikož se podílela na přípravě atentátu na Reinharda Heydricha, byla po jeho uskutečnění postavena asi nejvíce ze všech odbojových skupin. Mnoho významných osobností Mělníka, členů této organizace, bylo zatčeno, mučeno a následně deportováno do koncentračních táborů. Jedním z těchto bylo Ladislav Langer, který zahynul v Osvětimi.

Od roku 1942 došlo k zařazení Mělníka pod Oberlandrát Mladá Boleslav. Starostou města byl, jak již bylo uvedeno výše, Josef Tykal.

V důsledku vyhlášky ministerstva financí z května roku 1944 se sídlo okresního celního komisařství v Brandýse nad Labem v obvodu hlavního celního úřadu Praha-venkov-sever přeložilo do Mělníka.²¹ Místní celní úřad sloužil jako orgán pro vymáhání a vybírání cel a správních daní.

V posledních dvou letech války město Mělník poznamenalo v rámci vyuffívání veřejných budov pro vojenské potřeby. Došlo tak zabírání budov škol, hostinců, sokoloven apod. toto období je také charakteristické především uprchlíky, kteří utíkali z východní fronty. Jednalo se především o ženy, děti a starce.

Reakcí na tento příliv byl nemecký plán vyuffít vybrané okresy pro umístění uprchlíků. Problém spočíval v určení, které okresy pro tento plán nejvíce vyhovovaly. Nakonec se přijalo pravidlo, že nejvhodnějšími okresy jsou ty při hranicích, tedy například Mladá Boleslav, Mělník, Roudnice nad Labem apod. Německo počítalo s velkým přílivem, na nějž nebylo území Protektorátu připraveno. Na Mělnicku se umísťovali uprchlíci především z Dolního Slezska.

Na počátku května roku 1945 se na Mělníku zformoval Místní národní výbor, jehož první schůzka se konala 14. května 1945. Ze zápisu schůzky je patrné, že se národní výbor ujímá správy města. Druhá schůzka Místního národního výboru se konala 22. května 1945.

Správa města se ve druhé polovině válečných let skoro nezmenšila, čím více se ale blížil konec války, tím se na Mělníku i v okolí soustřeďovaly odbojové skupiny a do města se stahovala německá posádka. Na konci války byl Mělník bombardován a občané se často dostávali do kolize s německou armádou.

²¹ Vyhláška 128/1944 Sb. Ze dne 27. května 1944 o změnách v organizaci správy z příkazu č. 1, zdroj: epravo.cz

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zaměřil na vývoj politické situace spojené s vývojem veřejné správy v letech 1918-1945, s ohledem na první světovou válku.

V první části své práce se zaměřuji na období od vyhlášení samostatné československé republiky, tedy od roku 1918, až do roku 1938. V této části jsem se zaměřil na ústavní snahy nově vzniklé republiky a na politický vztah v této době, který ze zpětného pohledu byl dosti chaotický v důsledku časté změny vlád. Tato kapitola obsahuje vývoj státní správy i samosprávy, vývoj soudnictví, policie ale i školství a s tím související právní předpisy.

Druhá část práce se vztahuje k období tzv. Druhé republiky a období trvání Protektorátu Čechy a Moravy, tedy let 1938-1945. Tato část práce popisuje jednotlivé historické události, na které navazují ohledně vývoje veřejné správy tohoto období. Ze zpětného pohledu mohou říci, že tato doba byla ohledně správy přesně organizována. A kolik je toto období černou stránkou naší historie, přineslo také některé pozitivní změny, které přetrvaly do dnešních dob. Samotná organizace správy neprošla v letech 1938-1945 přílišnými změnami, jako to bylo v letech předchozích.

Třetí část práce se vztahuje k jasnějším charakteristikám veřejné správy a politického dění první světové války v období let 1918-1945.

Tato diplomová práce zdaleka neobsáhla všechny skutečnosti, které se týkají vývoje správy. Lze však z této práce vyvodit, že nelze na vývoj správy pohlížet odděleně od samotného politického vývoje, nebo jedna druhou ovlivňovala.

Při vzniku republiky si T. G. Masaryk přál, aby nová republika reprezentovala demokratické principy moderního státu. Tato vize však nebyla naplněna, neboť v první letech republiky docházelo k častým politickým dohadům a bojům stran. Vývoj správy byl také poznamenán velkým počtem vlád, které nikdy netrvaly tak dlouho, aby došlo k reformě správy a upevnění demokracie. V pozdějších dobách nastupující nacismus demokratizmus zcela zlikvidoval demokratické prvky státu.

Dle mého názoru, již po ukončení druhé světové války a při pokusech o obnovu a navázání na upevnění demokracie z dob První republiky, nedošlo k obnově v takové míře, v jaké byl demokraticismus zaváděn a uplatňován v začátcích republiky.

Se vznikem československé republiky došlo ke změně politického systému. I přesto došlo k zachování systému správy z dob monarchie, zejména tak byly zachovány okresní a místní úřady samosprávných orgánů.

Volby do obcí, které se uskutečnily v roce 1919, umožnily provedení dle mého názoru asi nejvýznamnějších změn, kterými prošly obecní orgány. Další velkou změnou byla správní reforma z roku 1927.

Nově vzniklá republika se po celou dobu První republiky snažila vypořádat s nejednotným systémem veřejné správy, existoval zde i dualismus. Proto byla její unifikace tak důležitým cílem. I přesto, třebaže československá republika měla být založena na ryze demokratických základech, postupem času vedly reformy správy k návratu ke starému systému, k centralistickému uspořádání, což vedlo k oslabení vlivu samospráv.

Co se týče období tzv. Druhé republiky a období Protektorátu, lze toto období hodnotit jako období pomalé likvidace nastolené demokracie. Zřízení Protektorátu zpočátku neovlivnilo strukturu nižších složek správní soustavy (obecních samospráv). Programovým cílem bylo oslabení a posléze úplné odbourání volených zastupitelstev.

V samém závěru chci poukázat, že práce byla vytvořena na základě studia materiálů a zkoumání z oblasti veřejné správy od vzniku československé republiky v roce 1918 až po rok 1945 z dostupné literatury dané doby. Tuto práci lze pokládat za badatelskou. Jejím výsledkem je získání vhledu do problematiky veřejné správy a politického dění.

Resumé

I chose the Mlnicko area for my diploma thesis, because I have a close relationship with this area.

In my diploma thesis I deal with public administration in the period from 1918 to 1945 from the point of view of the town of Mlník.

In the first part of my work I focus on the period from the proclamation of the independent Czechoslovak Republic, in from 1918 to 1938, In this part i present a political overview of the above period and the subsequent development of public administration.

The second part of the thesis deals with the period of the so-called Second Republic and the period of the Protectorate of Bohemia and Moravia, in the years 1938-1945. This part of the work brings both an outline of historical events, but also the development of public administration in this period.

The third part of the work is devoted to the characteristics of public administration and political events in the town of Mlník in the period from 1918 to the end of World War II, in until 1945.

Seznam poufíté literatury

Monografie

BALÍK, S. (kol. autor). Politický systém eských zemí 1848-1989. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

Böhm, L. Královské v nné m sto M lník a okres M lnický, M lník 1892

BROKLOVÁ, E. eskoslovenská demokracie: Politický systém SR 1918ó1938. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992.

HLEDÍKOVÁ, Z.; JANÁK, J.; DOBE™J. D jiny správy v eských zemích: od po átk státu po sou asnost. Praha: Lidové noviny, 2005

KÁRNÍK, Z. eské zem v é e první republiky (1918ó1938) I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918ó1929). Praha: Libri2003

KÁRNÍK, Z. eské zem v é e první republiky (1918 - 1938) II.: eskoslovensko a eské zem v krizi a ohrofení (1930-1935). Praha: Libri, 2002

KÁRNÍK, Z. eské zem v é e první republiky (1918 - 1938) III.: O p effití a o flivot (1936-1938). Praha: Libri, 2003

KILIÁN, J. M lník: historie, kultura, lidé, Praha 2010

LACINA, K.; ECHÁK, V. Vývoj systém ve ejné správy. Praha: Professional Publishing, 2001

MALÝ, K.; SOUKUP, L. eskoslovenské právo a právní v da v mezivále ném období (1918ó 1938) a jejich místo ve st ední Evrop . Svazek 1. Praha: Karolinum, 2010

OLIVOVÁ, V. D jiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000.

PEROUTKA, Ferdinand. Budování státu. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 2 sv.

SCHELLE, K. Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948. Praha: Eurolex Bohemia, 2002S

SLÁDEK, M. Některé problémy v dějinách. S. 37

TRPÁKOVÁ, R. Městská zastavení I: putování kolem známých místy historického jádra města, Mělník 2003

VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V. České právní dějiny. 3. upravené vyd. Plzeň: Aleš, 2016

VALENTOVÁ, V. Vývoj české veřejné správy do roku 1989, Aleš, 2021

Právní předpisy

Vyhlášení 128/1944 Sb. Ze dne 27. května 1944 o změnách v organizaci správy z příkazu č. 1-1